

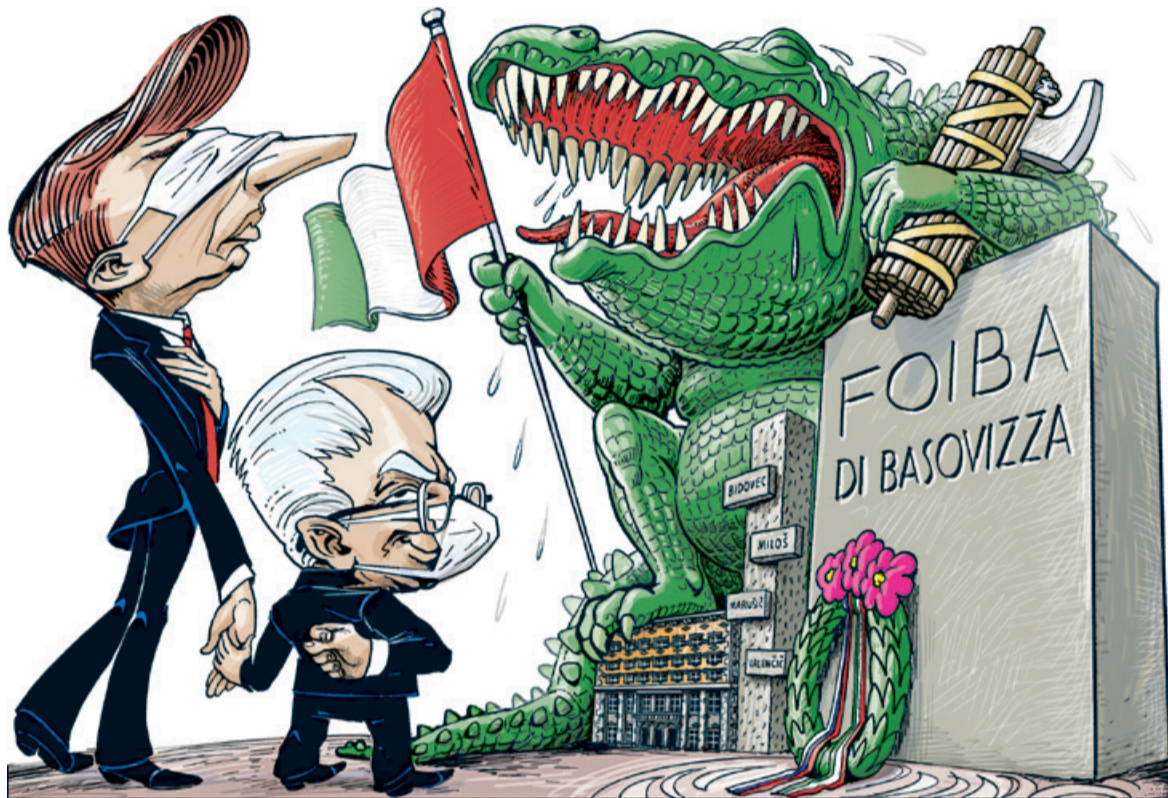
AKTUALNO

Narodni dom in Bazovica

Na tržaški prefekturi so 13. julija ob prisotnosti predsednikov Italije in Slovenije podpisali memorandum o vrnitvi Narodnega doma. Predsednika Mattarella in Pahor sta na prefekturi vročila državni odlikovanji pisatelju Borisu Pahorju, pred tem pa položila skupna venca k praznemu bazoviškemu šohtu in spomeniku štirim bazoviškim junakom, ki jih imajo Italijani še vedno za teroriste.

STRAN 2

Ilustracija: Ciril Horjak

UVODNIK

Provokacije predsednika vlade

Marijan Križman
predsednik ZZB NOB Slovenije

V ZZB obsojamo izjavo predsednika vlade Janeza Janše o genocidu v Srebrenici, »ki ga ne bi bilo, če bi na ozemlju bivše Jugoslavije po njenem razpadu počistili s komunistično ideologijo«, prav tako pa tudi izjavo ob polaganju venca pri »fojbi« v Bazovici, v kateri je ZZB NOB označil za »Zvezo zdrarharjev in škodljivcev«.

Takšni izjavi ne pomenita le nadaljevanja nesprejemljivega in v številnih pogledih škodljivega odzivanja predsednika slovenske vlade na vsa pereča vprašanja. Nesprejemljivo je, da predsednik vlade s svojimi zlaganimi in žaljivimi odgovori ves čas ponižuje svoje državljane, ko jih razglasa za »škodljivce«. Zlonamerno in sprevrženo pa je izkoriščanje genocida in Srebrenici za politična obračunavanja. Namesto pričakovanega obžalovanja, spoštovanja in sočustvovanja z žrtvami tragičnega genocidnega dogajanja v Srebrenici pred 25 leti predsednik vlade namenoma zlorablja in sprevrča takratna dogajanja, vzroke in okoliščine.

Izjava predsednika vlade Janeza Janše je tudi zunanjepolitična sramota, ki škoduje mednarodnemu ugledu Republike Slovenije, jo še bolj uvršča v krog tistih, ki so upravičeno predmet kritik demokratičnih držav EU, in je v neposrednem nasprotju z moralnim in etičnim bistvom odločitve Evropskega parlamenta o razglasitvi evropskega dneva spomina na žrtve Srebrenice. Ta izjava bo upravičeno lahko poslabšala tudi bilateralne odnose med RS in BiH in ljudmi iz obeh prijateljskih držav.

Obe izjavi predsednika vlade Janeza Janše razpihujeta sovraštvo in ustvarjata laži, žalita ljudi in ponižujeta državljane. Zastrašujoče spominjata na nacifašistično propagando iz časov pred drugo svetovno vojno.

Zato v ZZB pričakujemo, da se pristojni organi RS – predsednik države, državni zbor in vlada – in politične stranke v imenu vrednot, za katere se zavzemamo v svojem delovanju in mednarodnem protifašističnem okolju, ogledajo od izjav predsednika vlade in jih obsodijo.

JUBILEJI

Trianonska pogodba

Izgubili dve tretjini prebivalstva

V minulem in letošnjem letu se spominjamo več stoletnic, ki so še kako vplivale na državnopravne in mednarodnopravne okvire in razmejitve življenja slovenskega naroda. Tako smo se spomnili priključitve Prekmurja in združitve prekmurških Slovencev z matičnim narodom.

Marijan Šiftar

Letos se spominjamo podpisa Rapske pogodbe, s katero je bila potrjena »nagrada« Italiji, dana z tajnim Londonskim sporazumom iz leta 1915 za njen prestop k antanti, in koroškega plebiscita, s katerim je severni del Koroške pripadel novi avstrijski državi. 4. junija pa je minilo tudi sto let od podpisa Trianonske pogodbe z Madžarsko, s katero je bila potrjena odločitev o dodelitvi Prekmurja Kraljevini SHS. Vse te odločitve so bile plod pariške mirovne konference, ki je pomenila diplomatsko-pravni epilog prve svetovne vojne (uradno se je začela 18. januarja 1919).

Kraljevina Ogrska oz. Madžarska tako kot druge poraženke ni sodelovala na pariški mirovni konferenci. Šele decembra leta 1919, ko je bilo že vse odločeno, ozemeljski apetiti sosednjih držav pa zarisani v zemljevide srednje in jugovzhodne Evrope, je bila njena delegacija povabljen v Pariz. Madžarski politiki so se sicer zavedali, da bo Madžarska plačala visoko ceno za poraz v vojni, niso pa pričakovali »špartanskega miru«. Upali so na za Madžarsko ugodnejšo rešitev, ki bi

V spomin na Trianonsko mirovno pogodbo, ki jo imajo na Mažarskem smatra za dan največje nacionalne katastrofe v zgodovini naroda, so postavljeni številni spomeniki.

upoštevala njihova predhodna prizadevanja za ohranitev ozemeljske celovitosti Ogrske. Konec januarja 1920 je predsedujoči konference, predsednik francoske vlade Millebrand, izročil madžarski delegaciji mirovno pogodbo, 4. junija 1920 so jo podpisali, 15. novembra pa jo je madžarski parlament z veliko nejevoljo tudi ratificiral.

S Trianonsko pogodbo je Madžarska med drugim izgubila dve tretjini ozemlja in prebivalstva dotedanega Ogrskega kraljevstva. Med prebivalstvom je bilo trideset odstotkov izključno madžarsko govorečega prebivalstva, ki pa je bilo na tem (izgubljenem) ozemlju v absolutni manjšini. Glede na Ogrsko se je Madžarska skrčila s prvotnih 282.000 na 93.000 kvadratnih kilometrov in na 7,6 milijona od prvotnih 18,2 milijona prebivalcev.

Razočaranje v madžarski javnosti

Trianonska pogodba je v madžarski javnosti povzročila pravi šok. Zavladali so razočaranje, občutek krivične obravnave in želja po spremembah teh določil. Načrtna propaganda zoper trianonska mirovna določila ter konkretna prizadevanja za povrnitev omenjenih ozemelj in revizijo trianonske pogodbe so postali glavni nalogi madžarske politike med obema vojnoma, še posebej po koncu vojaškega in finančnega nadzora Društva narodov leta 1927. Poleg drugega se je politična kultura radikalizirala v skrajno desno smer po zgledu italijanskega fašizma in nemškega nacizma. To obdobje madžarske zgodovine zaznamuje tudi bolj ali manj odkrit antisemitizem, ki ga

dopušča tudi državna oblast. Madžarska sklene z Italijo sporazum o prijateljstvu, saj Mussolini išče zaveznika zoper Jugoslavijo, kjer ima Italija ozemeljske pretenzije. Njuna povezanost se je potrjevala tudi v podpori ustaštvu – vadbena središča ustašev so bila tudi na Madžarskem. V tridesetih letih se je začelo krepiti še zavezništvo z nacistično Nemčijo (takratni madžarski ministrski predsednik Gömbös je kot prvi evropski voditelj obiskal Hitlerja). Ob svojih revizionističnih ozemeljskih težnjah pa je bila Nemčija zadržana do madžarskih ozemeljskih pretenzij zaradi nasprotujočih si interesov Romunije in Jugoslavije. Kljub temu je bila Madžarska za svojo zunanjepolitično strategijo nagrajena leta 1938, ko je bila po sklenitvi Münchenskega sporazuma razkosana Češko-slovaška. Madžarski se je dovolilo, da zasede predele Slovaške in današnje Ukrajine (tako imenovani Podkarpatski Rus). Potem ko je država 1941. leta sodelovala v zahrbtnem napadu na Jugoslavijo, čeprav je z njo podpisala sporazum o »večnem prijateljstvu«, je Nemčija prepustila Madžarski precejšen del okupiranega ozemlja nekdanje Ogrske (Prekmurje – 16. aprila 1941. leta). Madžari so poudarjali, da so se »vrnili v svoje kraje«, kako sta bila videti okupacija in vsakršno nasilje v njenem času, je znano (!), madžarski parlament pa je decembra 1941. leta sprejel odločitev o ponovni priključitvi – aneksiji Prekmurja.

Na pariški mirovni konferenci leta 1947 so potrdili meje Madžarske iz leta 1937. S podpisom mi-

NADALJEVANJE NA STRANI 2

NADALJEVANJE S STRANI 1

rovne pogodbe je znova potrdila – privolila v trianonske meje! S tem so se po mednarodnopravni plati končali poskusi revizije Trianonske pogodbe, saj ustanovna listina OZN ni predvidela nobenih sprememb versajskih mirovnih sporazumov. Helsinška listina o varnosti in sodelovanju v Evropi iz leta 1975 pa je določila, da je meje mogoče spremenjati samo s pogajanjmi!

Dan nacionalne enotnosti

V socialističnem obdobju je bilo vprašanje Trianona na Madžarskem potisnjeno v ozadje. Vnovično načrtno obujanje spomina na Trianon in s tem povezano podoživljanje trianonske travme – velike krivice in bolečine največje tragedije v zgodovini madžarske nacije – se je začelo v 90. letih in še posebej od prve Fideszove vlade naprej. Spominjajo se je na različne uradne in druge načine. Ena prvih potez leta 2010 leta

Vnovično načrtno obujanje spomina na Trianon in s tem povezano podoživljanje trianonske travme – velike krivice in bolečine največje tragedije v zgodovini madžarske nacije – se je začelo v 90. letih in še posebej od prve Fideszove vlade naprej.

Orbana oziroma madžarske vlade je bila razglasitev 4. junija za dan nacionalne enotnosti. Prisotna je tako v okviru elitne kot množične kulture; irendentistične subkulture so v zadnjih desetih letih prerasle v tako imenovani *Trianon-business*; po celotnem ozemlju Madžarske vznikajo spomeniki Trianonu. Orbana vlada zelo načrtno ustvarja in širi predstavo o zelo veličastni in dolgi madžarski zgodovini. Trianon se uporablja za politično mobilizacijo prebivalstva na Madžarskem, vsem Madžarom oziroma ljudem z madžarskimi koreninami v sosedstvu oziroma tujini je Madžarska z zakonom leta 2010 ponudila državljanstvo in začela uresničevati »strategijo institucionalizirane politične skupnosti vseh Madžarov v Panonski nižini« (S. Vidmajer).

Tudi ob letošnji 100. obletnici sporazuma se je ta politika le potrjevala. To travmatično zgodovinsko poglavje je postalo eden od gradnikov madžarskega nacionalizma. Ta politika se spretno poigrava z zgodovinskim občutkom žrtve in izkorišča sentiment izgube. V njej se prepletajo nostalgija, zgodovinski revizionizem in selektivni zgodovinski spomin in z njo država uveljavlja avtokratsko »neliberalno demokracijo«, ki je vse bolj agresivna pri uveljavljanju svojih političnih in gospodarskih interesov. V zadnjem obdobju je utemeljeno predmet kritične obravnave v okviru EU (poročilo in razprave v Evropskem parlamentu; sprožitev postopka po 7. členu pogodbe o EU zaradi nespoštovanja temeljnih vrednot EU; zamrzitev članskega statusa v Evropski ljudski stranki). Potrditve te politike lahko konkretno prepoznavamo od postavljenega spomenika naro-

je poslanstvo in Madžarsko pripeljala na prag zmage. Toda zmago nam bo morala izboriti generacija, ki nam bo sledila, peta trianonska generacija. Oni bodo tisti, ki bodo morali narediti zadnji korak.«

Slovensko-madžarski odnosi

V strokovnih in znanstvenih krogih so dejstva in različni vidiki v zvezi s Trianonsko pogodbo bili in so poglobljeno, vsestransko raziskovani, tudi njeno mesto v zgodovini slovensko-madžarskih odnosov.

Zgodovinska dejstva so znana. Zgodovine za nazaj ne moremo spreminjati. Čustva in počutje ljudi, seveda tudi Madžarov, je treba spoštovati, tudi njihove različne interpretacije so legitimne. Naj ob tem le spomnim na naše dostojanstveno zaznamovanje 100. obletnice priključitve Prekmurja.

Tem bolj pa politika Madžarske v zvezi s Trianonom, ki zadeva tudi nas, našo zgodovino, našo suverenost in integriteto, ne more biti spregledovana, ker lahko upravičeno vzbuja nelagodje, tudi neprijetne spomine na določena poglavja zgodovine slovensko-madžarskih odnosov in občutke ob tem, pa naj gre za »zgodovinske zemljevide« in z njimi povezane spomenike, čaščenje ljudi, ki so bili na čelu okupacije (Horthy), ali razne govore in izjave. Ne moremo se zadovoljevati le z utemeljenimi kritičnimi zapisi v naših medijih.

Nesprejemljivi in skrb vzbujajoči so »nojevsko obnašanje« slovenske politike in pristojnih najvišjih organov naše države, njihova ponižujoča diplomatska vljudnost in servilno »razumevanje«, ko za to ni in ne more biti razlogov. Upravičeno je pričakovanje ljudi, tudi članov ZZB, da se bodo jasneje in odločneje oglašali – kot se je sicer predsednik RS v okviru svojega zadnjega uradnega obiska na Madžarskem pred dnevi – ter zavračali »zemljevide« in drugo, kar pomeni potvarjanje zgodovine, žali čustva in zgodovinski spomin slovenskega naroda, objektivno obuja težnje po obnovi zgodovinsko preseženih okvirov, odnosov in meja v novi preobleki in ne pri-

pomore k ohranjanju in krepitevi dobrososedskih odnosov in vsestranskega, vzajemno koristnega sodelovanja. Medla stališča, ki smo jim tudi bili priče v zadnjem obdobju, da »zemljevidi« niso težava, ker da tudi pri nas visijo različni zemljevidi, da ni težava »prošnja« za »pomoč« slovenskega zunanjega ministrstva

mokracijo le potrjujeja vzajemna podpora in vzajemni navdih, partnerstvo vladajočih strank v obeh državah. Ali gre le za partikularne interese posamezne stranke, ker je »med Orbantom in Janšo kemija in imata poleg tega oba še to srečo, da pripadata isti politični skupini. Iz tega ni treba delati pregloboke

Madžarska po pogodbi leta 1920

zaradi ene naslovnice, da nas ne moti najnovejši spomenik sredi Budimpešte, vsekakor niso pravi odgovori in prava pot. V tem primeru so hrvaški odzivi lahko spodbuden zgled. Pravo prijateljstvo temelji na odkritem dialogu o vsem, lahko tudi neprijetnem, kar lahko obremenjuje dobre, prijateljske odnose med ljudmi, narodi in državami.

Ta vprašanja so še kako del utemeljenega premisleka o naši zunanjepolitični strategiji nasploh in v tem okviru o naših stališčih, servilnosti in oportunitizmu glede (ne)spoštovanja skupnih vrednot in načel v okviru EU, tudi pri naši sosedbi in njeni vse širši prisotnosti na medjskem, bančnem in drugih področjih pa tudi o našem vstopanju na »višegrajski vlak«, ki ni več to, kar je bil v svojem prvem tranzicijskem obdobju. In v tem okviru predmet razjasnjevanja, ali so »strankarski dolgi« postali zunanjepolitični dolgi države in gre za »plačilo za kosilo« ter se tudi z »razumevanjem« za selektivni zgodovinski spomin in na njem zasnovano nacionalistično in avtokratsko neliberalno de-

teorije, liberalna perspektiva vedno išče neko bolj zapleteno zgodbo. Ideje so seveda pomembne, a osebni interesi bodo vedno vladali in osebni odnosi bodo vedno nadgradili ideologijo« (Zoltan Kovacs, uradni tiskovni predstavnik madžarske vlade, Mladina, 2018).

Ne tako dolgo nazaj je bil »nacionalni interes« diskreditiran in tudi zlorabljan, toda danes ni resne države, ki ne bi imela nacionalnih interesov, kar je v različnih pojavnih oblikah še kako prišlo do izraza v sedanji pandemijski krizi. Gre za zavarovanje svoje suverenosti, nacionalne entitete, svoje avtonomije v mednarodnih odnosih. Zato pa sta nujna resna, ne le papirnata (ali celo več njih), strategija, razdelan odnos do sosedov, do odpiranja prostora za sosede. Vedeti moramo, kaj in zakaj želimo ohranjeti in kaj zaradi varovanja suverenosti moramo braniti, in zato od naših organov utemeljeno pričakujemo jasna stališča, demokratično in kompetentno pokončno držo, pa tudi potrebno zgodovinsko občutljivost!

AKTUALNO – Dogajanje v Trstu in Bazovici

Narodni dom bo (nekoč) postal slovenski

Na tržaški prefekturi so 13. julija malo pred 13. uro ob prisotnosti predsednikov Italije in Slovenije, Sergia Matterelle in Boruta Pahorja, ter Borisa Pahorja, pisatelja, taboriščnika in še edine žive priče požiga, podpisali memorandum o vrnitvi Narodnega doma.

Zbrane je nagovorila italijanska notranja ministrica Luciana Lamorgese. »Varovanje manjšin in njihovih pravic je eno izmed vodilnih in osnovnih načel naše ustave,« je poudarila in dodala: »V sodelovanju z več institucijami, predvsem tržaško univerzo, tržaško občino in deželo Furlanijo in Julijsko krajino, smo pripravili protokol, v katerem smo podrobno opredelili časovnico in vrsto dejanj, ki jih bomo izvedli ob vrnitvi Narodnega doma. Vrnitev Narodnega doma slovenski skupnosti se bo v skladu z zakonom 38 iz leta 2001 končno lahko tudi izvedla. Z vrnitvijo doma bomo lahko izpolnili eno temeljnih načel dveh demokracij: spoštovanje raz-

ličnosti in nacionalne istovetnosti. Samo tako se lahko najini nacionalni skupnosti okrepi.«

Memorandum o vrnitvi Narodnega doma je podpisalo osem ljudi, in sicer italijanska ministrica za notranje zadeve Luciana Lamorgese, minister

za visoko šolstvo Gaetano Manfredi, direktor Agencije za javno domeno Antonio Agostini, predsednik deželne vlade Massimiliano Fedriga, tržaški župan Roberto Dipiazza, rektor Univerze v Trstu Roberto Di Lenarda, predsednik Sveta slovenskih or-

ganizacij Walter Bandelj in predsednica Slovenske kulturno-gospodarske zveze Ksenija Dobrila.

Italijanski predsednik Sergio Mattarella je v dobrodošlici Borutu Pahorju med drugim dejal: »Zgodovine ne moremo pozabiti in težke in boleče izkušnje ljudi, ki so trpeli na tem ozemlju, se ne morejo pozabiti. Zato nas sedanjost in prihodnost kliče k odgovornosti. Treba se je odločiti, da bomo iz tega trpljenja, ki ga je bilo občutiti na obeh straneh, naredili eno samo misel in bomo pozabili na grde stvari, da bo to postalo naša skupna vrednota. Postalo bo vir sodelovanja, spoštovanja, prijateljstva in skupnih stvari. Zaradi skupne odločitve, da stopimo vsi v Evropsko unijo, meja ne pomeni več ločitve. Italijani in Slovenci na obeh straneh meje smo se odločili za to pot v imenu skupnih vrednot svobode, demokracije in miru.«

Predsednik Borut Pahor pa je dodal: »Preplavljajo me močni občutki

sreče. Sto let po požigu je Narodni dom povrnjen Slovincem. Krivica je popravljena, zadoščeno je pravici. Danes je prazničen dan. Italija in Slovenija skupaj proslavljata. Gre za skupen podvig Slovencev in Italijanov. Gre za prepovedane sanje, ki so postale resničnost.«

Predsednika Mattarella in Pahor sta na prefekturi vročila državni odlikovanji pisatelju Borutu Pahorju: red za zasluge italijanske republike vitez velikega križa in red za izredne zasluge.

Mattarella in Pahor sta položila skupna venca k praznemu bazoviškemu šohtu in spomeniku štirim bazoviškim junakom, ki jih imajo Italijani še vedno za teroriste. Na šohtu je bil prisoten tudi predsednik SSO Walter Bandelj, medtem ko ni bilo predsednice SKGZ Ksenije Dobrila. Senatorica Tatjana Rojc pa je ob tem povedala: »Vsak ima pravico da spoštuje svoje mrtve, ne smemo pa jih zlorabljati.«

S. B.

V METEŽU ZGODOVINE – Pisateljica Karolina Kolmanič

Vzgojiteljica partizanskih sirot

Dr. Cvetka Hedžet Tóth

Soočeni smo s čistim svetom pisateljice, ki v vseh svojih delih neguje etiko kot nekaj onaravljene, nikdar kot protinaravo. Dobrota, skrb za drugega, čistost medčloveškosti, skrb za drugega človeka in ljudi, dobra volja v dajanju – vse to v življenjskem opusu Karoline Kolmanič pomeni življenje, ki ga živi že v vsakdanjosti. In to življenje je lepo, premore smisel, in kjer je smisel, tam je odgovornost. Njena živeta in zapisana misel nas spremlja še dolgo po tem, ko smo prebrali kaj izpod njenega peresa. Z vedrino in dobroto kljubuje zlu in ga zaustavlja povsod, kjer biva.

V svetu partizanskih sirot je neko poletje kot posebej izbrana vzgojiteljica v otroški koloniji (Gornji Dolič) od blizu doživljala tragedijo tistih najmlajših, ki jim je vojna vzela starše in dom. Danes svet še vedno tekmuje v oborožitveni tehniki in se ne sprašuje o strašni krivici, ki jo dela ljudem, tistim najmlajšim še najbolj. V minuli vojni so prišli Nemci, streljali, mnogo otrok je obležalo pod trupli staršev in tako so preživeli. Te sirote so bile strašne žrtve odraslih, ki povzročajo vojne v vseh časih, tudi danes.

Človečnost, dobrota, optimizem

Dr. Lunačkova je Kolmaničevo izbrala za vzgojiteljico, tovarišico tem otrokom, čeprav pisateljica ni bila mladinska funkcionarka in tudi ne članica mladinskega komiteja. Izbrana je bila zaradi svoje človečnosti, dobrote, optimizma in življenjske vedrine, ki je sijala z njenega lepega obraza.

Ponoči so otroci nemirno spali, številni so klicali svoje starše; najmlajši je bil Mišek, še ne pet let star. Vsak od teh otrok je nosil svoje gorje, ki so ga vzgojitelji na letovanju želeli zastreti in odriniti, da bi vsaj malo pozabil nanj. V poletnih mesecih se sonce le redkokdaj utruji in v številnih kulturah je s svojimi žarki simbol pravičnosti. Po zajtrku je pisateljica z otroki krenila na pohode v bližnje gozdove po gobe, borovnice in jagode za kuhinjo.

Najzanimivejši je bil mali Mišek: starejši otroci so ga nosili na rame, ni in ta, ki ga je nosil, je bil konj, ki hitro teče in dobro skače. Po popoldanskem počitku so bili na vrsti obiski bližnjih vasi in pri družinah, ki so v vojni prav tako izgubile svoje. Zvečer so utrujeni otroci zadremali, med spanjem tudi vpili, jokali in klicali mame, očete ali druge bližnje. Mišek je le momljajal: »Daj loko, loko!« Z močjo trajnega spomina nam pisateljica pove tole: »Samo seči je bilo treba in dosegla sem ročico, stisnjeno v pest. Razpiral je

svojo dlan in se oklenil moje roke, potem je zaspal.« Kjer je bila njena roka, tam je bila varnost, učinkovala je kot tolažba, ki nikdar ne ugasne.

Ob večerih ob tabornem ognju, ko je bil Mišek v pisateljicinem naročju, so starejši otroci pripovedovali svoja doživetja in osemletni Damir je vsem povedal svojo tragično zgodbo: »Nemci so začeli racije. Staršem je pretela nevarnost. Tisto jutro sta me zgrabila za roke in tekli smo proti gozdu, k stricu, sta rekla. Potem pa strelji, najprej je padel oče, tik ob gozdu mama, ki me je še porinila k tlom. Nič več. Zbudil sem se pri stricu, ranjen na čelu. Od tod moja brazgotina.« Vsak otrok, ki se je želel izpovedati in si olajšati dušo, je to lahko storil, vendar le enkrat. Nekateri so večer raje pre-

molčali, poskušali so zaspati in se pretvarjali s spancem. Vsak je nosil svojo zgodbo s seboj, jo prevlekel s tančico navideznega miru in nekakšne spokojnosti, kljub brazgotinam na telesu.

Nekega dne jim je letovanje opešal obisk Marije, Kajuhove velike ljubezni. Skromna lepa mladenka jim je pripovedovala o Kajuhu in preboju Štirinajste divizije. Kako so pri tem pogledi otrok, ki so jo poslušali, žareli od ponosa, ker so bili starši na partizanski strani!

Mladinske delovne brigade

Pisateljica je bila v povojnem času v mladinskih delovnih brigadah, kjer se je rojevalo nepozabno mladostno tovarštvo, in zdaj, v svojih poznih letih, se tega spominja z radostjo in veseljem; spomini so lepi.

Tovarišija pomeni ljudi dobre volje, ki skupaj nekaj tvorijo, in glej, tu se v njenem svetu pridružuje še nekaj poetičnega. In kaj je poezija drugo kot zgoščevanje, ki osredinja nekaj močno doživetega?!

Povojni entuziazem obnove porušene domovine in mladinske delovne brigade je svet, v katerem je Kolmaničeva negovala svojo človečnost, in ostala so srečanja, ki bolj kot kakršna koli teorija združujejo estetsko in etično v celoto, ki je vse do danes spremljala ustvarjalno življenjsko pot naše priznane pisateljice. Mlada in lepa absolventka učiteljskega študija medicine, oba zavzeta, ona v kuhinji, on zdravi žuljave in ranjene roke. Skupaj recitirata slovensko poezijo, ti dve duši povezuje poezija. Ob sobotnih kulturnih večerih

vsi množično negujejo poetično doživljanje kot ena sama tovarišija in dan zaspaj skupaj z njimi. V miru jutra prihaja nov dan, nato dnevi in zdaj je tu starost, ki brez starčevske zlobe sprašuje: »Mladost, kod si hodila?« Prehodila je marsikaj in je zdaj na cilju. Poezija je

Učiteljica, pisateljica, slavistka Karolina Kolmanič se je rodila v Lomanošah pri Gornji Radgoni 29. septembra 1930. Diplomirala je leta 1964 iz nemščine in slovenščine na Pedagoški akademiji v Ljubljani in poučevala na osnovnih šolah. Objavljati je začela v raznih revijah. Leta 1968 je izdala prvo povest v samostojni knjižni obliki. Kolmaničeva piše črtice, novele in romane iz šolskega življenja in življenja ekonomskih emigrantov.

povečala vse doživljajsko, etična zavzetost daje vsemu enkratni pomen in smisel.

Bodi dober, delaj dobra dela, nikomur ne škoduj – pripovedni ton pisateljice je kot klic, da je v vsaki zapisani besedi življenje. Živimo v kulturi, v kateri trajno negujemo vrednoto, da je življenje vsakega človeka enkratno, osebno, nepovljivo. In še vse kaj drugega kot samo to nam sporoča čisti svet Karoline Kolmanič.

Dr. Martin Premk

Naša vojaška zgodovina

Čeprav večkrat pravijo, da je vojaška zgodovina za zgodovinsko znanost to, kar so vojaške koračnice za resno glasbo, je tovrstna zgodovina vendarle izjemno pomembna za zgodovino vsakega naroda. Tudi vsi ključni dogodki pri nastanku naše države v letih 1918-19, 1941-45 in 1991 so povezani z vojskovanjem in vojaško zgodovino. Zato je za preučevanje slovenske vojaške zgodovine in zbiranje gradiva o njej pred več kot desetletjem svoj muzej ustanovila tudi Slovenska vojska. Pri začetkih delovanja tega muzeja sem sodeloval tudi sam. Takrat je muzej vodil visoki častnik Slovenske vojske, tudi sam šolan zgodovinar, zato je kazalo, da bomo ustvarili resen vojaški muzej, ki bo deloval na več krajih po Sloveniji. Žal so zadeve zelo hitro začele drseti navzdol, saj je eden od načelnikov generalštaba, ki ni slovel po uglajenem obnašanju, zaradi ozkih koristi zamenjal

Dogajanje v muzeju je doseglo dno, ko so za vodjo postavili visokega častnika, ki so ga zaradi pomanjkljive izobrazbe, počasnega dojemanja ter težav z resnicoljubnostjo in spominom klicali »agronom«.

vođu muzeja. Ker lahko po mnenju visokih častnikov naše vojske »muzej vodi vsak« in se v »muzeju itak nič ne dela«, je postal položaj vodje vojaškega muzeja namenjen starejšim častnikom pred upokojitvijo ne glede na to, da niso imeli ne ustrezne izobrazbe ne kakršnih koli izkušenj za muzejsko delo. Položaj vodje muzeja je bil včasih namenjen celo manj sposobnim častnikom, ki so jih želeli tako odstraniti, češ, »v muzeju bo naredil najmanj škode«. Dogajanje v muzeju je doseglo dno, ko so za vodjo postavili visokega častnika, ki so ga zaradi pomanjkljive izobrazbe, počasnega dojemanja ter težav z resnicoljubnostjo in spominom klicali »agronom«. Bil je zaslužni častnik iz osamosvojitvene vojne, zato je bilo njegovo dojemanje zgodovine in muzeologije omejeno na okvir »zgodovina je osamosvojitvena vojna, osamosvojitvena vojna je pa to, kjer sem bil jaz«. Ker se je počutil manjvrednega med izobraženimi zgodovinarji z akademskimi nazivi, so se hitro začela poniževanja in žalitve. Ker sem denimo sam v svojem prostem času večkrat na svoje stroške potoval v tujino, da sem si ogledal razne vojaške muzeje, mi je razložil, da to počnem zgolj zato, »ker hočem tako škodovati svojim sodelavcem«. Kako lahko nekdo z ogledom muzeja sploh škoduje komu drugemu, mi nikdar ne bo jasno. V svoji nemoči in neznanju je zgodovinarjem v muzeju začel dajati nesmiselne ukaze in tako namenoma ovirati njihovo delo. Mene je iz kraja, kjer sem imel delo s svojo zbirko, premestil v drugo vojašnico, ne da

bi tam sploh zagotovil pisarno. Tako sva s sodelavcem dva tedna tavalala po hodnikih in dvoriščih, potem pa so nama dodelili pisarno – zaporniško celico z rešetkami na oknih v nekdanjem zaporu v stražarnici. Ker je bilo takšnih in podobnih dogodkov še veliko več, je pet zaposlenih zgodovinarjev v vojaškem muzeju visokega častnika prijavilo zaradi trpinčenja na delovnem mestu. Po preiskavi in disciplinskem postopku je bil nato tudi uradno razrešen in disciplinsko kaznovan zaradi »žaljivega in nasilnega vedenja do podrejenih«. Vendar so v »častniškem zboru« to dojemali kot ponižanje od zgodovinarjev, »ki so poleg tega, da nič ne delajo, še zaposleni kot civilne osebe v vojski«, zato nam je bilo povedano, da smo civilisti »manj vredni od navadnega vojaka v polku«. Namesto da bi visokemu častniku »agronomu« nato preprečili stike z ljudmi, ki jih je žalil in poniževal, je ta lahko še naprej prihajal v vojaški muzej. Kmalu pa je za vodjo muzeja prišel njegov tovariš, tudi visoki častnik, ki so mu zaradi njegove samovšečnosti in nastopaštva pravili »lepi dasa«. Kot njegov predhodnik tudi on ni imel ne primerne izobrazbe ne izkušenj z muzejskim delom ali zgodovinopisjem. Kljub temu je takoj po prihodu v muzej začel »urejati razmere«, saj je tudi on menil, »da se v muzejih nič ne dela«. Za razkazovanje svoje moči je ukazal, da so brez moje prisotnosti odnesli moj službeni računalnik in ga pospravili v skladišče, mene pa premestili v oddaljen kraj, v zgradbo zunaj vojašnice, kjer niti ni priključkov za računalnik. Ker se mi ni dalo več ukvarjati z nizkotnostjo in hinavščino, sem nato odpovedal delovno razmerje s Slovensko vojsko. »Lepi dasa« pa je zmagovalno dal takoj nato pred svojo vojašnico postaviti dva edinstvena obnovljena topova iz druge svetovne vojne, ki sta prišla k nam z mednarodnimi menjavami, da zdaj propadata na dežju. Stari pregovor pravi, da je »vojna prerեսna stvar, da bi jo prepustili generalom«. Verjetno bo zato držalo, da je tudi vojaška zgodovina prerեսna stvar, da bi se z njo ukvarjali »generali« oziroma visoki častniki, ki nimajo za to niti ustrezne izobrazbe niti strokovnosti. A ker naši zaslužni vodstveni častniki in odločevalci na obrambnem ministrstvu niti lastne vojske ne jemljejo preveč resno, ni pričakovati, da bodo resno jemali vojaško zgodovino. Zakaj pa bi jo, saj tudi naši politiki ne jemljejo resno niti lastne države niti lastne zgodovine, če ju ne morejo uporabiti oziroma zlorabiti za lastne koristi.

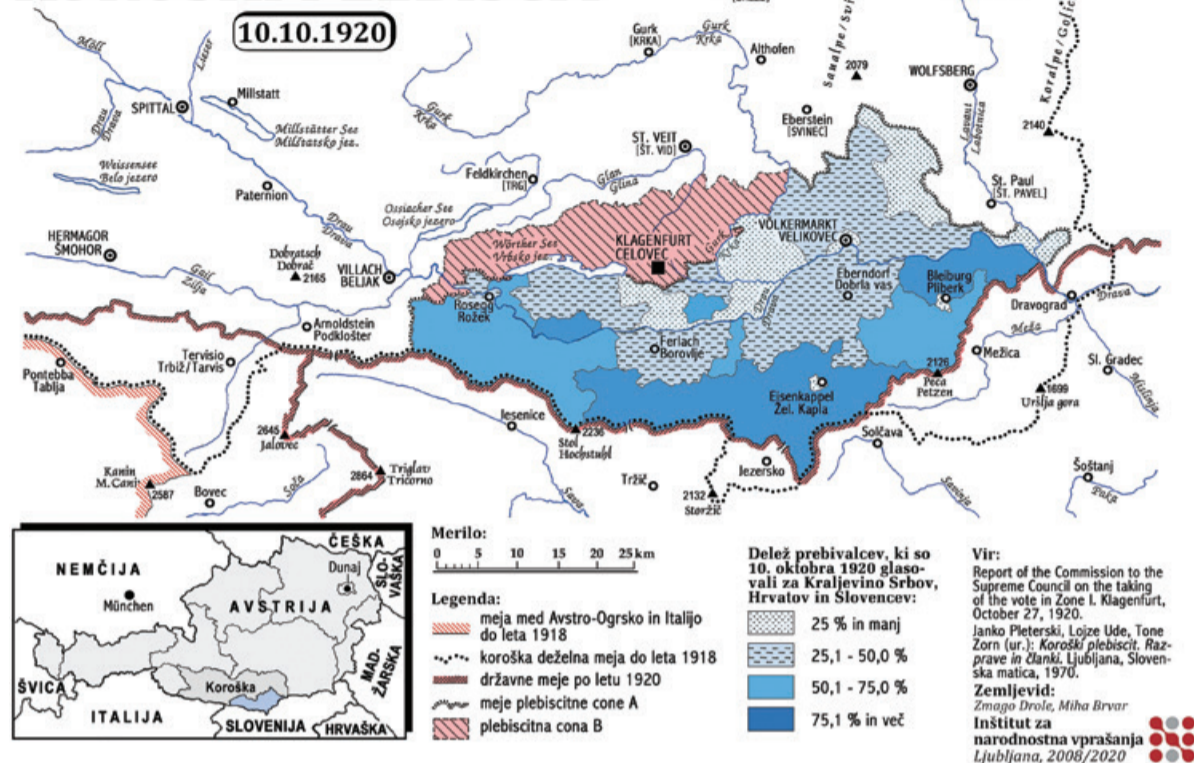
www.kpm.si

Vabljeni na ogled Paučkovih bolnišnic na Pohorju.

OBLETNICA – Letos mineva sto let od koroškega plebiscita

Ljudsko glasovanje o državni pripadnosti

KOROŠKI PLEBISCIT

Približuje se 100. obletnica koroškega plebiscita, ki je usodno zaznamoval zgodovino dežele Koroške in »čezmejno zgodovino« Slovenije in Avstrije. Dežela avstrijska Koroška bo obletnico zaznamovala s projektom CARINTHIJA 2020 – Dežela na potovanju skozi čas in prostor, ki v ospredje postavlja prebivalce in deželo avstrijsko Koroško ter poleg preteklosti prinaša tudi pogled na sedanost in prihodnost.

S prihodom deželnega glavarja Petra Kaiserja leta 2013 in še prej z nekaterimi civilnimi pobudami za boljše sožitje med narodom se je razpoloženje v deželi precej spremenilo. Ob uradnih praznovanjih obletnice bodo številne prireditve v deželi poudarile tudi identiteto in pisanost avstrijske Koroške. Veliko bolj kakor kdaj prej so bili in bodo v načrtovanje in izvedbo prireditev vključeni koroški Slovenci. V Sloveniji upamo in verjame, da ne bo več proslav v smislu »zmage v nemški noči«, temveč da bodo v sosednji državi prisluhnili tudi pomenu, željam in ciljem slovenske narodne skupnosti ter skupaj z njo gradili prijaznejšo prihodnost in se bodo trudili za popolno izpolnitev manjšinskih pravic, zapisanih v sedmem členu Avstrijske državne pogodbe o obnovi neodvisne in demokratične Avstrije. Kljub temu velja, da Slovenci obletnice koroškega plebiscita ne moremo praznovati, lahko pa se je spominjamo, tudi skupaj, če so prireditve primerne.

Nastajanje novih držav

Za razumevanje koroškega plebiscita moramo nanizati nekaj podatkov. Ob razpadu habsburške monarhije leta 1918 so na podlagi stališč predsednika ZDA W. Wilsona, antantnih sil in odločitve avstro-ogrsko vlade, ki je 28. oktobra 1918 priznala narodom pravico do samoodločbe, na ozemlju nekdanje monarhije nastale nove narodne države. V skladu z navedenim so slovenske (jugoslovanske) vojaške enote po naročilu slovenske vlade v Ljubljani, delno v skladu s pričakovani koroških Nemcev in dunajske vlade ter na zahtevo voditeljev koroških Slovencev, začelo

le v novembru in decembru 1918 zasedati slovensko etnično ozemlje na Koroškem. Koroška deželna vlada in deželni zbor ter posledično nemškoavstrijski državni zbor sta po začetni zahtevi za »nedeljivo Koroško« postopoma do konca novembra 1918 sprejela stališče, da se slovenski oziroma jugoslovanski strani prepusti ozemlje na Koroškem, ki je strnjeno poseljeno s slovenskim prebivalstvom, oziroma naj se povpraša prebivalstvo na omenjenem območju. Dejstvo je, še posebej v primerjavi z dogodki na slovensko-avstrijski meji na Štajerskem in tamkajšnjo vlogo generala Maistra, da je ljubljanska narodna vlada s svojim obotavljivim nastopanjem v novembru 1918, z naivnim zaupanjem v antantino na-

Odločitev mirovne konference za plebiscit na Koroškem je bila posledica nerešenega vprašanja razmejitve med novonastalima državama, Kraljevino SHS in Republiko nemško Avstrijo.

čelo samoodločbe narodov in z neuspešnimi vojaškimi posegi prek že dogovorjene in na terenu vzpostavljene dravske razmejitvene črte povzročila preobrat pri nemških koroških strankah. Te so 5. decembra 1918 enotno sklenile, da se uprejo nadaljnjemu slovenskemu (jugoslovanskemu) vojaškemu prodiranju, 19. februarja 1919 (po obisku ameriške delegacije Shermana Milesa, ki si je na terenu ogledala razmere in predlagala novo demarkacijsko črto) pa, da za Republiko nemško Avstrijo zahtevajo vso Koroško, kar je zdaj začela zagovarjati tudi ameriška mirovna delegacija. S tem je Avstrija dosegla diplomatski uspeh s presenetljivimi posledicami.

Odločitev mirovne konference za plebiscit na Koroškem je bila posledica nerešenega vprašanja razmejitve med novonastalima državama, Kraljevino SHS in Republiko nemško Avstrijo. Ker vprašanje razmejitve ni bilo rešeno z dvostranskim sporazumom in ne z mejnimi boji med slovensko/jugoslovansko in avstrijsko stranjo, je o njej odločala mirovna konferenca. Na načelni

sklep mirovne konference konec maja 1919 o izvedbi plebiscita jugoslovanska zmagovita ofenziva »v boju za severno mejo« maja in v začetku junija 1919 ni več vplivala. Je pa verjetno pripomogla, da je svet štirih 4. junija 1919 sprejel jugoslovansko zahtevo po delitvi plebiscitnega ozemlja na dve glasovalni coni, ki jo je utemeljila jugoslovanska stran. Šele zdaj je dobil plebiscit značaj realne alternative za glasovalno cono A. Delitev je preprečila, da bi Nemci sami odločali o usodi koroških Slovencev. Zaradi stališča ZDA, ki so opustile svojo prvotno zamisel o delitvi po črti reke Drave, ter stališča in interesa Italije, naj sporno ozemlje na Koroškem brezpogojno pripade Avstriji ter s tem omogoči celoto »Ce-

lovške kotline (Podjune, Roža s Celovcem, Gur in južnega pobočja Svinške planine) o svoji prihodnji državni pripadnosti odloči na plebiscitu, in po določilih senžermenske mirovne pogodbe (10. septembra 1919) je bilo omenjeno ozemlje razdeljeno na dve glasovalni coni: na cono A (1768 kvadratnih kilometrov) s središčem v Velikovcu, ki jo je dobila v upravljanje nova južnoslovanska Kraljevina SHS, in cono B (352 kvadratnih kilometrov) s središčem v Celovcu pod upravo oblasti nove Republike nemške Avstrije. V coni B bi se izpeljal plebiscit le v primeru jugoslovanske zmage v coni A. Mirovna konferenca je s tem, da se je odločila za plebiscit na Koroškem, presešla lastna načelna izhodišča glede državnih meja, ki naj bi bile skladne z jezikovnimi. Tako odločanje o meji ni imelo več značaja reševanja narodnega vprašanja, temveč glasovanja prebivalstva določenega ozemlja o poteku državne meje med dvema novima sosednjima državama. 10. oktobra 1920 se je na 97 glasovalnih mestih za Republiko Avstrijo odločilo

Danijel Grafenauer

22.025 (59,04 odstotka), za Kraljevino SHS pa 15.279 (40,96 odstotka) glasovalcev. Z izidom glasovanja je bila določena meja med Kraljevino SHS in Republiko Avstrijo. Slednja je dobila celotno ozemlje plebiscitne cone A in B. Za del južne Koroške, ki je imel nedvomno slovenski etnični značaj in slovensko govoreče prebivalce, mirovna pogodba sploh ni določila ljudskega glasovanja in je bil izvzet iz plebiscitnega območja in priključen Avstriji (spodnji del Ziljske doline). Na drugi strani je jugoslovanska stran brez glasovanja dobila območje Mežiške doline in Jezerskega. Zato je na slovenski strani ostajal dvom o volilni geometriji, ki je pripomogla k zmagi Avstrije. Kanalska dolina z narodnostno mešanim prebivalstvom je bila brez plebiscita priključena Italiji.

(nadaljevanje v avgustovski številki)

dr. Danijel Grafenauer

znanstveni sodelavec na Inštitut za narodnostna vprašanja in predsednik Kluba koroških Slovencev Maribor

ZLOČINI OKUPATORJEV

»Najboljši so padli«

V času, ko smo Slovenci rekli ne Thompsonu in se je vložila tudi interpelacija zoper ministra Hojsa, sem ob prebiranju memorialne borčevske literature naletel na opis dveh ustaških zločinov nad Slovenci. Storjena sta bila v septembru 1942, pred 78 leti, in ker širši javnosti niti nista znana, ju želim glede na aktualnost dogodka v zvezi s Thompsonovim koncertom, ki je bil predviden v Mariboru, opisati.

Stane Semič-Daki v svoji knjigi »Najboljši so padli«, Ljubljana 1971, piše: »V času italijanske ofenzive, ki je v zaključni fazi potekala tudi na Gorjancih, je bilo v bojih z Italijani mnogo mrtvih in ranjenih partizanov. Za ranjence so bili napravljeni zasilni bivaki v gozdovih nad samostanom Pletenje. Da bi zavarovali njihova življenja in jim zagotovili večjo varnost pred italijansko vojsko, so jih domačini z volovsko vprego prepeljali čez Gorjance v Novo selo na Hrvaškem, kjer je bilo osvobojeno ozemlje. V bližini pa je bila tudi XIII. hrvaška partizanska brigada. 1. septembra 1942 so v hiši nekega hrvaškega kmeta uredili prostor za bolnišnico, ki so jo 13. septembra 1942 ustaši napadli. Poklali in postrelili so vse ranjence in hišo zažgali. Pobitih je bilo 43 borcev, bolničarjev in dva zdravnika. Z begom se je rešilo 17 oseb, od tega 9 lažjih ranjencev, ki so še pred napadom ustašev odšli na sprehod v gozd.« Čeprav težko ranjen in že delno okrevan, se je rešil tudi Stane Semič-Daki.

Že v naslednjih dneh, 14. in 15. septembra 1942, so ustaši storili hud zločin v slovenski vasi Planina nad Podbočjem. Domačin, ustaški poveljnik Pavle Herakovič, je zbral v Zagrebu ustaše in z njimi odšel na Planino. Prvi dan so ustaši obkolili vas, vdrli v hiše in odvedli moške na sredino vasi. Nato so jih v zastraženi koloni odvedli v gozd na hrvaški strani in postrelili. Nasled-

Ustaške žrtve v Jasenovcu

nji dan so zbrali še preostale moške, ki jih prejšnji dan ni bilo doma, in jih odpeljali v dolino za vasjo in vse postrelili in še dodatno prebodli z bajoneti, da ne bi kdo ostal živ. Skupaj je bilo pobitih 32 vaščanov Planine in okoliških vasi. Matere in otroke so ustaši nagnali k vaškemu studencu, vas pa izropali in požgali. Za ovdovele matere in otroke se je začelo novo trpljenje. Zatekli so se v zidanice in lesene hrame ter v hudi zimi in lakoti dočakali pomlad.

Franc Godeša

DOGODKI - 75. obletnica osvoboditve taborišča Ljubelj

Ohranjajmo spomin, ki naj bo vsem v opomin

V spomin na 75. obletnico osvoboditve koncentracijskega taborišča pod Ljubeljem je občina Trzič v sodelovanju s Koordinacijskim odborom žrtev vojnega nasilja pri Zvezi borcev za vrednote NOB Slovenije in Združenjem borcev za vrednote NOB Trzič 13. junija pripravila spominsko slovesnost pri spomeniku »OBTOŽUJEM – J'ACCUSE«. Koncentracijsko taborišče na Ljubelju je bilo zunanje taborišče enega najbolj uničujočih taborišč, Mauthausna.

Spominska slovesnost, ki se je vsako leto udeleži več sto taboriščnic in taboriščnikov, bork in borcev ter drugih obiskovalcev iz različnih krajev Slovenije, je bila letos zaradi ukrepov za zavezitev in obvladovanje epidemije covid-19 omejena na ozek krog vabljenih gostov.

Ob prisotnosti častne straže Slovenske vojske so spomin na pokojne s polaganjem vencov pri spomeniku zaznamovali: predsednik Republike Slovenije Borut Pahor, župan Občine Trzič mag. Borut Sajovic, direktorica občinske uprave občine Trzič dr. Metka Knific Zaletelj, predsednik komisije za mednarodno sodelovanje Jože Klofutar, Marijan Križman, predsednik ZZB NOB Slovenija, dr. Monika Kokalj Kočvar, doktorica zgodovine in muzealka v Muzeju novejšje zgodovine Slovenije, Jure Jerkič, predsednik ZZB NOB Trzič. Umrlim taboriščnikom so se poklonili tudi predstavniki avstrijskega, nemškega, francoskega, poljskega, ruskega in češkega veleposlaništva. Venec belgijskega veleposlaništva je po-

Venec k spomeniku je položila tudi delegacija ZZB NOB Slovenije.

ložila Jana Babšek, direktorica Tržiškega muzeja, ki je bila tudi slavnostna govornica.

»Med letoma 1943 in 1945 je bilo na Ljubelj privedenih 1800 internirancev, ki so gradili predor na Ljubelju. Od koncentracijskega taborišča Mauthausen je jetnike najelo dunajsko podjetje Universale. Med njimi so bili predvsem politični zaporniki, Judov je bilo malo, le 15 so jih prehodno privedli na Ljubelj, nato pa odposlali v Mauthausen. Po narodnosti je bilo največ Francozov (800), zatem Poljakov (450), državljanov Sovjetske zveze (188), Jugoslovanov (144), med njimi 110 Slovencev. Drugi jetniki so bili iz Španije, Češke, Norveške, Luksemburga, Grčije, Belgije in Nizozemske. Koliko ljudi je umrlo na Ljubelju, ne vemo, vse kaznovane, onemogle in bolne jetnike so vra-

čali v matični Mauthausen, kjer jih je večina umrla. Na Ljubelju je bilo žrtev 40,« je spomnila Jana Babšek. Tržiški muzej je leta 2014 prevzel upravljanje spomenika državnega pomena Taborišče Ljubelj jug, podružnice taborišča Mauthausen, ter spomin na dogodke in sam prostor spomina ohranja z vzdrževanjem in konservatorskimi posegi. Pripravljajo tudi številne programe za obiskovalce, s pomočjo katerih poučujejo o vzrokih tako skrajnih dogodkov in iščejo odgovore na vprašanje, kaj narediti za boljši jutri, kar je smiselno tudi zdaj, ko je minilo 75 let od konca vojne in ko odhajajo zadnje priče dogodkov.

Na spominski slovesnosti sta zbrane nagovorila tudi župan Borut Sajovic in Jani Alič, predsednik Koordinacijskega odbora žrtev vojnega nasilja, ki je med drugim po-

udaril: »Partizani so nam skupaj z zavezniki, vojaki Rdeče armade, Anglije, ZDA, priborili svobodo. Postavili so temelje za to, da imamo danes samostojno državo Slovenijo. V italijanskih, nemških, hrvaških in madžarskih koncentracijskih taboriščih po Evropi je trpelo več kot 60.000 Slovencev in Slovencev. Vseh Slovencev, ki so med drugo svetovno vojno končali v plinskih celicah, krematorijih ali bili drugače nasilno pobiti, mnogi pa so umrli od lakote in bolezni, je bilo skoraj 13.000. Če k tem številkam dodamo še 80.000 izgnancev in beguncev, 20.000 ljudi in vojnem ujetništvu in tri tisoč ustreljenih kot talcev, potem vidite, kako velik davek naših prednikov je

Zbrane je nagovoril Jani Alič, predsednik Koordinacijskega odbora žrtev vojnega nasilja pri ZZB NOB Slovenije.

bil plačan s krvjo, da imamo danes svobodo.«

3. junija 1943 so prvih 300 jetnikov v živilskih vagonih izmučene in

sestradane pripeljali iz koncentracijskega taborišča Mauthausen v osrčje Karavank.

Najprej v južno taborišče, oktobra pa še v severno na drugi strani gore. Delovno taborišče Ljubelj, eno od 49 podružnic koncentracijskega taborišča Mauthausen, je bilo edino koncentracijsko taborišče na Slovenskem. Pod budnim očesom stražarjev z mitraljezi in žarometi na šestih stolpih in za tri metre visoko žičnato ograjo je v izredno težkih razmerah 23 mesecev garalo okoli 2000 političnih internirancev 13 evropskih narodov; polovica njih Francozov, poleg pa še Poljaki, Rusi, Jugoslovani oziroma Slovenci, Nemci, Avstrijci, Judi, Italijani, Danci, Čehi, Norvežani, Luksemburžani, Nizozemci, Arabci, Romi, Grki, Belgijci in Švicarji. V tem času so zgradili 1542 metrov dolg predor, skozi katerega je prvi avtomobil zapeljal 4. decembra 1944. Njihovo trpljenje je bilo cena za gradnjo predora, ki naj bi izboljšala prometne poti nemške vojske do Jugoslavije.

Predor še vedno služi svojemu namenu, vendar je njegova naloga povezovalna in služi kot povezava med narodi in državami ter nam zelo olajša pot z Gorenjskega na zamejsko Koroško.

Krajši kulturni program ob slovesnosti pri spomeniku žrtvam so oblikovali člani Pihalnega orkestra Trzič, recitale pa so prebiral Maja Tekavec, Jeremija Le Roux in David Ahačič.

S. B., foto: Iztok Pipan

SPOMINI – Taboriščnik Jože Hlebanja

Prihod v Mauthausen in osvoboditev taborišča

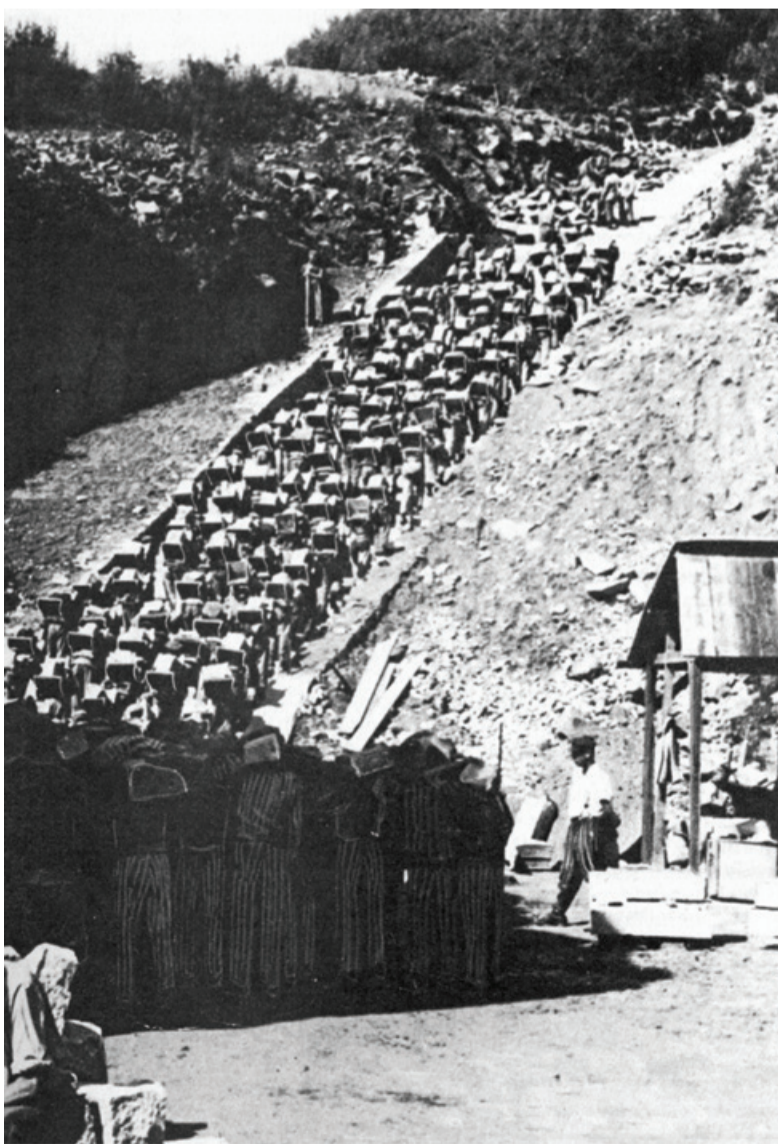
Zgodilo se je 12. maja 1944, ko so me Nemci kot oboroženega partizana ujeli. Sledilo je zaslišanje na gestapu, nato sem bil tri tedne zaprt kot talec v bunkerju begunjskih zaporov skupaj z na smrt obsojenim zapornikom, sledila sta dva meseca zapora v skupnih bivalnih sobah in 5. avgusta so me s transportom 37 obsojencev z vlakom odpeljali v koncentracijsko taborišče Mauthausen.

Medtem se je zgodilo, da je 17. julija nekdo v gestapovskih prostorih podtaknil bombo, del zgradbe se je porušil, kot povračilni ukrep so okupatorji hoteli na ruševinah gestapovske stavbe ustreliti sto talcev iz begunjskih zaporov. Tisto jutro so v begunjskem zaporu ob treh zjutraj odbrali sto talcev, med katerimi sem bil tudi jaz. Nemcem pokorni ruski vojaki generala Vlasova so nas v špalirju odgnali peš do strelišča in razvrstili ob zidu. Vojaki s strojnimi so se postrojili 20 metrov pred nami. Tako smo stali približno dve uri, zatem pa smo morali pospravljati ruševine in zvečer smo se vrnili v begunjske zapore. Po treh tednih so oblikovali nov transport 37 zapornikov za koncentracijsko taborišče Mauthausen ter nas na blejski železniški postaji 5. avgusta dostavili na vlak, ki nas je naslednje jutro odpeljal na železniško postajo Mauthausen. Tam so nas sprejeli esesovski čuvarji in razvrstili v kolono tako, da se je moral vsak z obrazom dotikati hrbta predhodnika. V tako zgoščeni kolo-

ni smo s hitrimi koraki, podprtimi s puškinimi kopiti, prispeli do glavnega vhoda taborišča Mauthausen.

Že naslednji dan smo bili nekateri dodeljeni delovnim komandam, nekateri so bili napoteni v podružnico Gusen, nekateri v Auschwitz, jaz pa v komando nosilcev kamna iz kamnoloma. To je bilo zame veliko presenečenje, najprej 194 stopnic v kamnolom, nato ogromen kamnolom in srečanje s kolono jetnikov, ki so v petvrstni koloni z nosili na hrbtu nosili velike kamne. Jetniki naše kolone smo si sami izbirali manjše kamne in smo jih nosili na golih ramenih in bosih. Blizu našega bloka je bil Mariborčan Bruno Gerdovič, taboriščni pisar bloka 18, ki me je večkrat obiskal, zanimala sta ga moja izobrazba in znanje. Bil sem dijak tretjega razreda višje srednje šole in sem znal tudi nemško. Zato me je konec septembra 1944 sprejel kot pomožnega pisarja na svoj blok. To je bila zame velika sreča in ostala sva velika prijatelja.

Z novim delovnim mestom mi je bilo dodeljeno tudi bivanja v bloku 9, kjer sem imel možnost, da sem spoznal veliko Slovencev in tudi zapornike drugih narodnosti. Spoznal sem življenje in organiziranost Slovencev in Jugoslovanov, solidarnostno pomoč Slovencev in tudi drugih narodov. Pri tem so prednjačili Španci, radi smo imeli tudi starejše Avstrijce, Čeha in Ruse. Bilo je 2. februarja 1945, ko se je v bližini barake, kjer sem spal, opla-

silo nekaj strojničnih rafalov, nato pa je vse tiho bilo. Naslednje jutro pa smo izvedeli, da je okoli 500 taboriščnikov z oznako »K-kugel« napadlo stražo in pobegnilo iz taborišča. V taborišču so sprožili alarm, vsa taboriščna posadka se je podala na lov za ubežniki. Taboriščniki tisti dan nismo šli na delo, razpravljali smo o tem, kaj pomeni svoboda. Rezultat pobege se je začel hitro kazati, ko so skozi glavna vrata taborišča začeli voziti ustreljene begunce. Pobeg je uspel le enajstim taboriščnikom.

Taborišče so Američani osvobodili 5. maja 1945. Posamezne skupine taboriščnikov so se odpravljale domov, narodi iz Obdonavja so odpotovali z ladjami po Donavi, naši voditelji in še nekateri drugi so odpotovali z avtomobili, nekateri iz evropskih dežel so se odpeljali z avtobusi, mi Slovenci iz centralnega taborišča pa smo se 3. junija odpeljali po vodstvom Nika Bernarda, dr. Franca Čelešnika in Horsta Katerbica preko Dunaja z vlakom. V Ljubljano smo prispeli 10. junija. Naj dodam, da smo se 16. maja 1945 v taborišču udeležili zadnjega zbora taboriščnikov na skupni proslavi, ko je mednarodni taboriščni komite objavil Mauthausenski manifest. Podpisale so ga delegacije 15 narodov. Za Jugoslavijo ga je podpisal taboriščnik Lovro Kuhar - Prežihov Voranc, ki je bil v taborišču nosilec mrličev izpred bloka 20, kjer je bivalo okoli 500 jetnikov z oznako »K« (Kugel).

DOGODKI – 16. baklada, Sabotin 2020

Nizozemci pri napisu TITO

Kamniti napis TITO na Sabotinu je ob lepem vremenu lepo viden daleč naokoli. O njem se veliko ve na Goriškem in Primorskem, malce manj pa drugje po Sloveniji. Da je »viden« tudi daleč onkraj naše meje, pa nas je vse presenetilo.

Ze pred nekaj več kot desetimi leti je angleški BBC posnel za več ur gradiva o kamnitih napisih TITO, ki so postavljeni na Sabotinu, nad Branikom in Renčami. Poseben poudarek so namenili sabotinskemu napisu, saj niso ostali neopaženi večkratno rušenje ter spreminjanje napisu in njegovo vztrajno obnavljanje, vzdrževanje in vsakoletno množično proslavljanje s pesmijo in prižigom bakel na predvečer 9. maja, ko Evropa praznuje dan zmage nad fašizmom in nacizmom. BBC je na Sabotinu snemal del dokumentarne serije Velike osebnosti 20. stoletja, v kateri je bila ena od epizod posvečena državniku in vojskovodji, tovarišu Josipu Brozu Titu.

Pred kratkim pa je do nas prišla prošnja nizozemske produkcijske hiše De Haaien, da bi v Novi Gorici in okolici ter na Sabotinu za nizozemski nacionalni radiodifuzni program BNN-VARA posneli del dokumentarne serije o Sloveniji. Snemali naj bi serijo sedmih 45-minutnih dokumentarnih filmov o državah, ki so nastale na ozemlju nekdanje Jugoslavije. Želeli so slišati misli generacije, rojene pred drugo svetovno vojno, ki se še spominja naci-fašizma; generacije, rojene po drugi svetovni vojni do leta 1991; in generacije, rojene po letu 1991. Od njih so želeli izvedeti več o tem, kaj je vojna pustila za seboj in koliko preteklost vpliva na življenje ljudi, kako se tedanje izkušnje prenašajo iz roda v rod, zakaj napisu TITO po primorskih vrhovih, ter več o življenju preprostih ljudi v njegovem obdobju in po njegovi smrti.

Snemalna ekipa omenjene produkcijske hiše je izrazila željo, da bi posnela postavljanje in prižig bakel

ter dogajanje, ki spremlja tradicionalno prireditev 8. maja na predvečer dneva zmage. Osvetlitev napisu poteka že šestnajsto leto zapored. Baklado pripravljamo v zahvalo in spomin borkam in borcem partizanskih odredov, ki so pod Titovim vodstvom zaslužni, da je današnja Primorska del enotne države Slovenije, da smo ohranili svoj jezik in kulturo in da je Slovenija s tem postala pomorska država. Prireditev je letos žal odpadla zaradi uvedbe izrednih razmer ob razglasitvi epidemije koronavirusa. Zato smo pobudo Nizozemcev z veseljem sprejeli. V slabih treh dneh smo uspeli pripraviti dogajanje, ki spremlja tradicionalno prireditev 8. maja na predvečer dneva zmage. Osvetlitev napisu poteka že šestnajsto leto zapored. Baklado pripravljamo v zahvalo in spomin borkam in borcem partizanskih odredov, ki so pod Titovim vodstvom zaslužni, da je današnja Primorska del enotne države Slovenije, da smo ohranili svoj jezik in kulturo in da je Slovenija s tem postala pomorska država. Prireditev je letos žal odpadla zaradi uvedbe izrednih razmer ob razglasitvi epidemije koronavirusa. Zato smo pobudo Nizozemcev z veseljem sprejeli. V slabih treh dneh smo uspeli pripraviti

Udeleženci in ustvarjalci kulturnega programa

raviti vse potrebno in z veliko truda prikaz vsakoletne prireditve tudi brezhibno izpeljali. Nizozemska petčlanska ekipa in trije zunanji sodelavci iz Slovenije so bili z našim delom zelo zadovoljni. Velja omeniti še to, da je ekipa na poti proti vrhu Sabotina posnela tudi znameniti Solkanski most z največjim kamnitim lokom na svetu, v nadaljevanju poti pa še grafite po briških hišah, »Tu je Jugoslavija«, »Živel Tito« in druge. Ti grafiti so iz istega obdobja kot kamniti napisu TITO. Zapeljali smo se tudi k spomeniku v

Gonjačah, posvečenemu vsem med drugo svetovno vojno padlim Slovincem z desnega brega reke Soče.

Poseben pečat prireditvi je dal kulturni del programa z recitalom 91-letne borke in partizanske učiteljice **Valerije Skrinjar Tvrz** in recitatorke, partizanke **Brede**, pripadnice Prvega dolenskega spominskega partizanskega bataljona, ki je s svojo prisotnostjo še posebej izstopal in bil v središču pozornosti. Za partizanske in domoljubne pisme je ob spremljavi harmonikarice **Mirice Renner** in harmonikarja **Slavka Franka** poskrbel več kot stoglavni pevski zbor udeležencev priredi-

tve. Za konec in na veliko začudenje nizozemske snemalne ekipe, da imamo Primorci svojo himno, Vstajenje primorske, smo to tudi zapeli in tako končali snemalni dan.

Bil je to še en nepozaben dan, dan spomina na velikega državnika, politika, voditelja in vojskovodje, tovariša Tita. V ponos nam je, da ga tujina ceni in o njem še danes, 40 let po njegovi smrti, želi izvedeti več in primerno ovrednotiti njegovo zapuščino.

Darko Žnidarčič,
foto: Andrej Pezdir, Bruno Bizjak

ZGODOVINSKA LAŽ – Pismo Žive Vidmar predsedniku države

Burleska na mednarodnem prizorišču

Dragi predsednik Borut Pahor!

V ponedeljek, 29. junija 2020, sem gledala intervju Marcela Štefančiča, jr., s teboj in vedno bolj strme-la. Da se greš v svoji všečnosti zloglasno spravo na domačih tleh, bi še nekako razumela, čeprav mi pri tem ni jasno predvsem to, kako se lahko greš spravo na podlagi nekkih filozofskih špekulacij in v imenu manjšine, ki so v popolnem nasprotju z večinsko voljo državljanov in državljanek Slovenije.

Zdaj boš svojo všečno burlesko ponovil na mednarodnem prizorišču in spet na podlagi nekkih filozofskih špekulacij »spravljaj« protifašiste s fašisti. V svoji samovšečni kratkovidnosti ne vidiš, da pravzaprav trguješ z mrtvimi dušami. V svoji kratkovidni samovšečnosti se ne zavedaš, da ne zapravljajš samo svojega ugleda, ampak ponižuješ državo in servilnost, da za mrtve duše in kamnito lastnino, ki jo bomo posedovali bogved kdaj, zastavljaš življenje naših sorojakov, ki jih potiskaš v položaj drugorazrednih državljanov in spet v fašistične

odnose. Pristajaš na to, da se v Trstu in Gorici ukinja dvojezičnost, da se zapirajo slovenske šole – kljub Londonskemu sporazumu – da pravzaprav razglašajš partizansko vojsko za okupatorsko vojsko in da s tem načenjaš vprašanje veljavnosti Osimskih sporazumov.

No, naš predsednik je tako očarljiv in svetovljansko spravljiv, čeprav njegovo ravnanje ne temelji na nobenem bistvenem argumentu, temelji le na njegovi osebni presoji brez moralnih zadržkov. Kakor se je pri Hudi jami izkazalo, da tam ni bilo nobenih pobitih domobrancev, tako so Angleži pri bazoviški fojbi potrdili, da v fojbi ni nobenih množičnih posmrtnih ostankov Italijanov. Ampak naš predsednik bolj verjame tržaškimi fašističnim ezulom kakor uradnim ugotovitvam. Zato tudi svojega italijanskega predsedniškega kolega kar naprej le opozarjaš, nisi pa mu še uradno izročil dokumenta o uradnih ugotovitvah mešane zgodovinske komisije.

No, naš predsednik je tako očarljiv in svetovljansko spravljiv, da

se na njegovo puhlo delovanje nihče ne odzove! Tudi vladajoča garnitura bo klecnila pred predsedniškimi puhlostmi in moralno praznino, saj ima pri tem svoje račune. Kot smo videli, bo ob alpskih poskočnicah in čitalniških jeremijadah z velikim veseljem zatajila Cankarja, OF, NOB z vso kulturo vred in več kot petinsedemdeset let pokončne protifašistične države. Zato bi se morali petkovi protesti obrniti tudi proti manekenskemu predsedniku in mu povedati, da se je razgalil, da nima novih cesarskih oblačil.

Če boš kljub temu položil cvetje na bazoviško fojbo, naj slovenska javnost zahteva tvoj odstop, saj s tem nevednim dejanjem, ki podpira zgodovinsko laž, ne boš več vreden, da zastopaš večino državljanek in državljanov Slovenije.

Kaj misliš, kako mi je, ko se moj oče kot prvi predsednik Slovenije od 1946 do 1952 ob tvojih zgrešenih dejanjih obrača v grobu?!

Živa Vidmar
(Ljubljana, 2. julija 2020)

KOMENTAR

Dr. France Križanič

Pomen hidroelektrarn v Sloveniji

Hidroenergija je v Sloveniji med obnovljivimi viri energije po obsegu pridobivanja in porabe takoj za biomaso oziroma lesom (ta služi v glavnem za ogrevanje). Leta 2018 so hidroelektrarne pri nas proizvedle 4,8 teravatne ure električne energije ali 35 odstotkov njene končne rabe ter 36 odstotkov skupne ponudbe energije iz obnovljivih virov. Lesna biomasa je na primer v tem letu prispevala 48 odstotkov skupne slovenske ponudbe energije iz obnovljivih virov (Statistični urad Republike Slovenije).

Proizvodnja električne energije iz hidroelektrarn v Sloveniji med obnovljivimi viri je tako rekoč brez konkurence. Les se uporablja v Termoelektrarni-toplarni Ljubljana kot dopolnilno gorivo, a so te količine na ravni narodnega gospodarstva zanemarljive. Zanimiva je primerjava pridobivanja elektrike v hidroelektrarnah in sončnih elektrarnah. Da se izognemo specifičnim podnebnim in hidrološkim razmeram v posameznem letu, vzemimo povprečne količine v času od leta 2016 do 2018. Hidroelektrarne so v teh treh letih proizvedle povprečno po 4,5 teravatne ure na leto, sončne elektrarne pa povprečno po slabe 0,3 teravatne ure na leto. Hidroelektrarne so proizvedle povprečno 3,4 gigavatne

ure električne energije na megavat instalirane moči, sončne elektrarne pa 1,2 gigavatne ure na megavat instalirane moči. Pri tem je slovenska država za subvencioniranje sončnih elektrarn letno porabila povprečno 67 milijonov evrov (Borzen). Očitno imajo ob omenjeni državni podpori sončne elektrarne pri nas precejšno instalirano moč, ki pa jo zaradi pomanjkanja sončnega sevanja ne morejo izkoristiti. Podnebne razmere so v Sloveniji veliko ugodnejše za gradnjo hidroelektrarn kot pa sončnih elektrarn. Hidroelektrarne pri nas proizvedejo 95 odstotkov električne energije iz obnovljivih virov.

Po podatkih statističnega urada Republike Slovenije smo pri nas delež obnovljivih virov energije v njeni bruto končni porabi od leta 2005 do 2018 povečali s 16 na 21 odstotkov. V tem letu je imela celotna EU v bruto končni porabi 18 odstotkov energije iz obnovljivih virov. Naš rezultat je torej nadpovprečen, vendar smo se zavezali, da na tem področju do leta 2020 dosežemo 25-odstotni delež ponudbe iz obnovljivih virov. V enajstih letih, od leta 2009 do 2019, je naša država za podporo obnovljivim virom energije ter souporabi energije pri proizvodnji toplote in elektrike namenila skoraj 1,2 milijarde evrov (Borzen). Če bi želeli doseči zastavljeni cilj povečanja deleža proizvodnje energije iz

obnovljivih virov, bi očitno morali sredstva razporediti drugače, to je za spodbujanje gradnje novih hidroelektrarn.

Če bi izkoristili vse vodotoke, ima Slovenija na tem področju potencial za letno proizvodnjo 8,8 teravatne ure električne energije (Zvone Košnjek in ostali, Razvoj sektorja proizvodnje električne energije v Sloveniji do 2050). To pomeni, da bi lahko povprečno proizvodnjo med letoma 2016 in 2018 povečali skoraj še za enkrat. Z vidika varstva narave to seveda ni mogoče, a obenem ima Slovenija neizkoriščen potencial na srednji Savi ter vsaj eno še ne zgrajeno hidroelektrarno na spodnji Savi. Vprašanje je, ali je mogoča gradnja hidroelektrarn na Muri. Na Savi in Muri namreč elektrarne že stojijo in delujejo, motnje za naravo pa pri obstoječih elektrarnah niso nič manjše, kot bi bile na novih.

Slovenija je v zadnjih dvajsetih letih (povprečje od leta 2016 do 2018 glede na povprečje 1996 do 1998) povečala proizvodnjo elektrike iz hidroelektrarn za 36 odstotkov, v njih instalirano moč pa kar za 74 odstotkov. Deloma je k temu pripomogla modernizacija oziroma digitalizacija že obstoječih objektov, deloma pa zgraditev štirih elektrarn na spodnji Savi s skupno proizvodnjo povprečno skoraj 0,6 teravatne ure električne

energije na leto. Z zgraditvijo HE Mokrice bi se ta proizvodnja povečala na 0,7 teravatne ure (HESS, Gradnja hidroelektrarn na spodnji Savi).

Na srednji Savi se lahko zgradi sedem, morda tudi deset hidroelektrarn s potencialno proizvodnjo med 0,9 in 1 teravatno uro električne energije na leto (7 odstotkov slovenske končne rabe te dobrine). Tri možne elektrarne v Ljubljanski kotlini bi postale gospodarne le v primeru večje podražitve električne energije oziroma ob večjih subvencijah. Naložba v verigo elektrarn na srednji Savi z ekološkim delom vred (kmetijska zemljišča, nadomestni habitati, prehod za vodne organizme, obvodna struga) bi stala 1,2 milijarde evrov po cenah iz 2011 (Žan Oplotnik in ostali, Ekonomika, financiranje in makroekonomski vidiki energijskih in infrastrukturnih investicij gradnje verige hidroelektrarn na srednji Savi). Posegi v infrastrukturo bi zahtevali dodatne 0,9 milijarde evrov. Zasavje bi s tem dobilo moderno cestno povezavo z evropskim avtocestnim omrežjem. Gradnja verige hidroelektrarn na Srednji Savi bo predvidoma trajala petnajst let in razporejeno v tem obdobju skupaj vplivala na 1,4 milijarde evrov večji slovenski bruto domači produkt (cene 2011) ter na angažma 47.000 zaposlenih.

Podnebne razmere so v Sloveniji veliko ugodnejše za gradnjo hidroelektrarn kot pa sončnih elektrarn.

V SLIKI IN BESEDI
Kopriva:

V Koprivi na Krasu, kjer se so rodile nekatere pomembne osebnosti (pisateljica Branka Jurca, pilot Josip Križaj ter etnolog in etnograf Milko Matičetov), se življenje po koronavirusni epidemiji znova vrača v stare tirnice. Domače športno, kulturno, umetniško in turistično društvo, ki pod vodstvom predsednika Alana Kosmača deluje že dobrih šest let, je na pobudo ljubiteljskega zgodovinarja in zbiralca Matjaža Možeta iz Križa zaznamovalo 100. obletnico smrti feldmaršala avstro-ogrskih oboroženih sil Svetozarja Borojevića von Bojna, ki se je v zgodovino zapisal kot vrhovni poveljnik soške fronte. Koprivci so Borojeviću, ki je umrl 23. maja 1920 v Celovcu, že leta 1916 postavili spomenik v zahvalo, da jim ni bilo treba iti v izgnanstvo. Uničen prvotni spomenik, ki ga je izklesal Joseph Ullrich, sta koprivska kamnoseka Mitja Gulič in Simon Bele obnovila in izvedla rekonstrukcijo iz koprivskega kamna, Borojevićev profil pa je izklesal Aleš Kavčič iz Gorjanskega. Po Sonati, ki jo je na trobento zaigral Luka Požar, so ob stoti obletnici Borojevićeve smrti pred spomenik položili venec, ki ga je izdelala domača umetnica Beti Njari. Može je ob Borojevićevem spomeniku v bližini cerkve sv. Elije (prvotni spomenik je bil med dvema lipama na drugem mestu pred vhodom v cerkev) sicer maloštevilnim domačinom predstavil Borojevićevo življenje s poudarkom na vojaški karieri, za katero je bil tudi odlikovan z vojaškim redom Marije Terezije. Zatem so si zbrani z velikim zanimanjem ogledali ne-

kaj eksponatov iz Borojevićevega življenja, ki jih je zbral Može, kot denimo originalne fotografije, razglednice in značke z motivi Borojevića, pahljačo in druge muzealije.

Besedilo in foto: Olga Knez

Krško:

V začetku marca je Združenje borcev za vrednote NOB Krško pripravilo okroglo mizo – pogovor z zanimivo temo Problematika pisanja in predstavljanja novejših zgodovine s poudarkom na potvarjanju zgodovine, o zagatah pri pouku novejših zgodovine in o vzrokih, ki so povzročili tako stanje.

Naš gost je bil prof. dr. Božo Repe. V zanimivem uvodu je razložil vsa zapletena vprašanja, povezana s tematiko, ki smo jo obravnavali. Sledila je živahna razprava. Da je izbrana tema pritegnila mnogo krajanov, je pokazala polno zasedena Klubška dvorana v Kulturnem domu Krško.

Foto: Jakob Gašpir

Petanjci:

Dan državnosti so v Galeriji Ustanove dr. Šiftarjeva fundacija v Vrtnu spominov in tovarštva na Petanjcih počastili kar z dvema dogodkoma. V sodelovanju z društvom VINO ART Dobrovnik so 25. junija odprli razstavo del mednarodne likovne kolonije VINO ART 2019.

Pripravili pa so tudi 9. spominski pohod po poteh spominskih obeležij NOB in osamosvojitvene vojne 91, ki ga je pripravila KO ZTB Tišina v sodelovanju z občino Tišina in Ustanovo dr. Šiftarjeva fundacija.

S.B.

Preddvor:

Za Gorenjsko smo menili, da je že čisto pokrita s popisanimi spomeniki, vendar se je v Mačah pri Preddvoru našlo še eno spregledano obeležje in postalo predmet s številko 5300. vpisa v zbirko partizanski spomenikov na Geopediji. V mesecu dni se je zbirka odebela za 200 vnosov. Vpisovalcev je bilo ducat.

Na zemljevidu so se pojavile nove modre zvezdice za spomenike, ki jih je treba še obiskati pod Čemšeniško planino in v hribih nad Prebaldom, na Pohorju, okoli Ljutomer, v Mariboru. S sprostitivjo gibanja se je mnogo modrih zvezdic pordečilo, ker smo jih obiskali, poslikali in z njih prepisali besedilo. Pri posameznem spomeniku se podpiše več uredilcev: eden ga najde v literaturi in postavi na zemljevid, drugi doda slike, tretji dopolni

podatke o njem. Ko sva z Miro pred časom v lovu na spomenike kolesarila po Spodnji Savinjski dolini, sva po naključju naletela na odlično lokalno informatorja, Antona Gržino in Jožeta Matka. Gotovo so tudi po drugih krajih poznavalci, ki znajo popisovalcu pokazati pot do spomenika.

Miran Hladnik

Gaberje:

V delavskem predelu Mestne četrti Gaberje deluje Društvo borcev za vrednote NOB Gaberje, eno najbolj dejavnih tovrstnih društev Celju. Nedavno so njegovi člani uspešno izvedli tudi redno letno konferenco članstva, na kateri so temeljito ocenili delo v letu 2019 in si zastavili spodbudne načrte za prihodnje.

V društvene aktivnosti se vključuje okrog 160 članov. Rdeča nit delovanja društva je bila in ostaja tudi v prihodnje širitev članstva, tokrat so pridobili kar 13 novih, predvsem mladih članov, ter širitev programa dela. Društvo se lahko pohvali s člani, ki so ogromno pripomogli k uspešnemu delovanju društva s prostovoljnim in udarniškim delom. Tako so lani obnovili kar dva spomenika NOB, in sicer v Cinkarni in v Športnem društvu Gaberje, hkrati pa organizirali tudi odmevne spominske komemoracije ob dnevu spomina na mrtve.

Letošnja letna konferenca je bila še posebno slovesna. Društvu je namreč uspelo razviti nov društveni prapor, ki ga bo ponosno varoval društveni praporščak Franc Počkaj. Trakova sta na prapor pripela tudi predstavnika Cinkarne (Darko Sevšek, Zveza društve Sever) in Športnega društva Gaberje (Metod Trebičnik, predsednik).

Za pomoč in sodelovanje je predsednik društva Bojan Gerečnik podelil naslednja priznanja: zlato plaketo Alešu Vrečku, predsedniku območnega RK, za vso pravno pomoč, srebrno plaketo Greti Povalec ter bronaste plakete Dragu Ojsteršku, Ivanu Brežniku, Francu Verdevu in Zdenku Gajšku za dolgoletno članstvo. Posebne zahvale za sodelovanje in pomoč pa so prejeli Anton Zajc, Josip Cvek in Svet pokrajine ZZB za savinjsko območje, zahvalo je prevzel Stane Mele, predsednik Sveta za savinjsko območje, ki je približno stotim prisotnim članom namenil nekaj spodbudnih besed.

Predsednik Športnega društva Gaberje pa je posebno zahvalo za sodelovanje in izjemno pomoč pri obnovi društvenega spomenika podelil Društvu borcev za vrednote NOB Gaberje in predlagal, da v programu za leto 2020 obe društvi še poglobita sodelovanje.

Metod Trebičnik

Piran:

Poročali smo, da je Združenje borcev za vrednote NOB občine Piran prejelo bronasto plaketo 430. mornariškega divizionu. Sodelovanje s 430. mornariškim divizionom iz Ankarana poteka že od osamosvojitve. Pripadniki Slovenske vojske so prisotni na vseh večjih dogodkih, povezanih s polpreteklo zgodovino v naši občini, tako ob spomeniku prvim otroškim žrtvam fašizma v Strunjanu kot tudi ob spomeniku partizanom pomorščakom v Portorožu. Že več kot dve desetletji skupaj obiskujemo obeležja, povezana z ustanovitvijo Mornariške grupe kot tudi Mornariškega odreda Koper na Planini pri Cerknem, Vojščici, Škofih in tudi v Loparju.

Bojan Česnik

Šentjanž:

Krajevna organizacija ZB Šentjanž je 13. februarja pripravila pohod in slovesnost v spomin na 75. obletnico poboja dveh kurirjev, Adolfa Černeca - Pika

in Emila Strnada - Berača na TV5 v Jatni, medtem ko se je Janez Tovornik - Janez takrat rešil.

Pričakovali smo zimski dan, doživeli pa prelep dan za druženje in tovarštvo.
Vanda Gorenjc, KO ZB Šentjanž

Šentjur:

9. maja smo ob »dnevu odprti vrat« pozdravili več obiskovalcev naše partizanske bolnice Javorščiće. Tako smo proslavili tudi 75. obletnico zmage nad nacizmom in fašizmom. Med obiskovalci so bili poleg naših članov in domačinov še predstavniki Veteranskega združenja Sever, Veteranov vojne za Slovenijo in Brigadirskega kluba Miloža Zidanška.

Ivan Dvoršek

Prelesje:

25. maja se v vasi Prelesje ob Kolpi tradicionalno že vrsto let srečujemo člani ZB in prijatelji somišljeniki iz občin Črnomelj in Kočevje. Obujamo spomine na narodnoosvobodilni boj in njegove vrednote, spominjamo se mladih let in zapojemo lepe partizanske pesmi.

Vedno znova dajemo poudarek tudi prazniku KS Stari trg ob Kolpi, ki ga praznujemo 1. junija. Na ta dan leta 1942 je bil napad na italijansko postojanko v Starem trgu ob Kolpi. Izvedli so ga pripadniki enot slovenskih čet iz Kočevske in Bele krajine ter partizanske enote iz Hrvaške (Gorski kotar). Letos smo se zaradi pandemije covid-19 zbrali neorganizirano. Kljub stanju smo bili veseli in zadovoljni, saj se nas je na prostem, kjer smo lahko zadostili pravilom, ki so jih zahtevale trenutne razmere, zbralo kar okoli 40. Srečali se bomo ob letu osorej, in to organizirano v veliko večjem številu.

Katarina Kapš, ZB Črnomelj, KO ZB Stari trg ob Kolpi

Štore:

Predstavniki veleposlaništva Ruske federacije iz Ljubljane našo občino Štore obiščejo praviloma dvakrat na leto: prvič 9. maja ob dnevu zmage nad fašizmom in nacizmom, ki je v Rusiji največji državni praznik, in drugič pred dnevom spomina na mrtve konec oktobra. V naši občini imamo namreč grob neznanega vojaka ruske Rdeče armade, zanj člani OZSČ Štore, veterani in člani ZZB za vrednote NOB zelo lepo skrbimo.

Občinsko združenje slovenskih častnikov Štore redno vsako leto pripravimo spominsko slovesnost ob njegovem grobu. Letos so se zaradi znanih epidemije koronavirusa nekatere že načrtovane dejavnosti nekoliko prestavile. Tako smo se 22. junija člani domoljubnih organizacij in predstavnik ru-

skega veleposlaništva iz Ljubljane zbrali pred spomenikom in imeli krajšo slovesnost v spomin na padlega vojaka in čas druge svetovne vojne ter na grob položili cvetje in prižgali sveče.

Kakšna nepojmljiva usoda spremlja nekatere ljudi v času njihovega življenja! Omenjeni vojak je vsekakor imel svoje ime in priimek. Vojne grozote so ga po golem naključju pripeljale v naše kraje. Bil je vojni ujetnik in je pobegnil iz transportnega vlaka, ki je bil namenjen v koncentracijska taborišča po Evropi. Usoda ali naključje ga je pripeljalo v partizanske vrste. Padel je 25. marca 1945 na Javorniku nad Štorami. Na bližnjo kmetijo je želel priti po nekaj hrane. Padel je v nemško zasedo in bil ubit. Lani je umrl tudi človek, ki se ga je dobro spominjal in mi ga je pred časom podrobno opisal in pokazal pot, od koder je prišel na to območje. Seveda sta na žalost ime in priimek odšla v pozabo.

Srečko Križanec

Tolmin, Kobarid:

Vojaški ataše Ruske federacije v Sloveniji, letalski podpolkovnik Aleksander Mališev, je 11. junija obiskal občini Tolmin in Kobarid. Namen obiska je bil vsakoletni spomin na padle ruske partizane, ki so med drugo svetovno vojno svoje življenje darovali za svobodo v tem delu naše domovine. Cvetje in vence je položil pri obeležjih na pokopališču v Dolenji Trebuši, Breginju, pri

Napoleonovem mostu in grobnici borcev NOB na kobariškem pokopališču. V Dolenji Trebuši je bil pri polaganju cvetja prisoten tudi župan Občine Tolmin Uroš Brežan, župan Občine Kobarid Marko Matajuroc pa je na slovesnosti v Breginju poudaril pomen spomina na žrtve, ki počivajo v naši zemlji. Aleksander Mališev je spomnil, da je naša dolžnost čuvati priborjeni mir, za katerega so svoje življenje žrtvovali borci med narodnoosvobodilnim bojem, med njimi so bili tudi Rusi. Na slovesnosti so bili prisotni praporščaki ZB NOV Slovenije, Društva Sever in Veteranov vojne za Slovenijo. Pri vsakem obeležju pa je bila prebrana tudi recitacija v spomin na padle.

Vojko Hobič

Gornji Suhor:

Združenje borcev za vrednote NOB Črnomelj in Krajevna organizacija ZB Dragatuš ter vaščani Gornjega Suhorja smo 14. maja pri spomeniku v Gornjem Suhorju pri Vinici počastili spomin na strmoglavljenje britanskega bombnika B-24 Liberator VI pred 75 leti. Zaradi koronavirusne epidemije smo to storili nekaj dni pozneje od obletnice strmoglavljenja.

V SLIKI IN BESEDI

Volče:

Krajevna organizacija ZB Volče skrbi za spominska obeležja v kraju in okolici, teh je kar sedem: grobnica dveh znanih in 12 neznanih padlih partizanov na pokopališču v Volčah, spominsko obeležje partizanski bolnici Svoboda v Volčanskih Rutih, spominska plošča trem padlim pripadnikom enote VDV v vasi, spominsko obeležje taborišču v vojašnici na Čiginju, spomenik Gregorčičevi brigadi ob pohodu leta 1943 v Slovensko Benečijo in bitki II. čete Severnoprimskega odreda pri Fonih in Kolovratu ter obeležje partizanski karavli P-24 na lovski koči LD Volče.

Tu je še osrednji spomenik padlim partizanom z območja KS Volče in umrlim v zaporih in taboriščih na Čiginjskem polju iz vasi Volče, Čiginj, Kozaršče, Volčanska Sela in Volčanski Ruti. Na njem so izpisana imena 52 žrtev. Odkrit je bil oktobra leta 1970. Julija leta 2011 so neznanci s stolpa odstranili betonsko zvezdo. Nadomestila jo je ob slovesnosti v novembru 2011 nova kovinska zvezda. Pozneje je bila betonska zvezda najdena v listju ob stranski zapuščeni poti. Originalno zvezdo so obnovili in aprila 2017 vrnili na prvotno mesto na spomeniku. Ker spomenik stoji ob prometni cesti Nova Gorica-Tolmin, je bila zaradi avtomobilskih izpuh potrebna temeljita obnova napisanih črk. Teh se namreč ni več dalo brati. Črke so bile konec junija letos obnovljene, plošče spolirane in zaščitene proti dežju in vlagi. Tako smo se vsem napisanim na spomeniku oddolžili za njihovo žrtvovanje v času druge svetovne vojne. Obnovo je izvedel avtor članka.

Vojko Hobič

Bohinj:

Kljub omejitvam zaradi koronavirusne epidemije v ZB za vrednote NOB, KO Bohinj, ne mirujemo. Ker osrednje proslave pri spominskem znamenju s ploščo iz marmorja, posvečeno prvoborcju Tomažu Godcu in soborcju Avgustu Gašperinu, na Vojah nismo mogli izvesti, smo se odločili, da v njun spomin uredimo spominsko znamenje ob gozdni cesti na planino Vojje in ploščo na planinskem domu na Vojah. V juniju smo uredili okolico znamenja, le-to očistili, pokosili travo v bližini, popravili zaščitno ograjo in namestili cvetje. Poskrbljeno je bilo tudi za ploščo na domu, kjer je prav tako nameščeno cvetje. Ker se večje število naših članov urejanja ni moglo udeležiti, je to delo opravila manjša skupina.

Ob tej priložnosti naj vas seznanim tudi z obnovo partizanskega doma na Vodiški planini. Tam smo obnovili električno napeljavo, v celoti obnovili kuhinjo, zamenjali večji del opreme – postelje v osmih sobah, vse prostore pa smo tudi prepleksali. Poleg doma, kjer sta bila drvarnica in prostor za izvedbo proslav (oboje v zelo slabem stanju in se je že podiralo), se prav v teh dneh postavlja nov objekt v skladu z vsemi predpisi in dovoljenji občine Radovljica, upravne enote in ZVKD. Vsa dela prostovoljno opravljajo naši člani Združenja ZB Radovljica in posameznih KO, med katerimi smo tudi člani iz ZB KO Bohinj. Zahtevnejša in strokovna dela so opravili za to usposobljeni izvajalci.

Martin Gorišek, foto: Dušan Bavčar

Slovenska Bistrica:

Sedmega junija zaznamujemo dan slovenskih izgnancev. Na ta dan leta 1941 so nemški okupatorji na podlagi nacističnega ukaza z železniške postaje v Slovenski Bistrici odpeljali prvi večji transport nezahelenih Slovencev in Slovencev v izgnanstvo.

Kmalu po začetku okupacije so nemški vojaki ob pomoči domačih izdajalcev začeli uresničevati genocidno in raznarodovalno politiko, da bi slovenski narod kot etnično ljudstvo čim prej uničili. Rasno in politično so pregledovali ljudi in uvedli nemški jezik. Izganjali so zavedne Slovence in intelektualce. Transportirali so jih v delovna taborišča v Nemčijo, nekaj transportov izgnancev so odpeljali v Srbijo, Bosno in na Hrvaško, kjer so živeli pri domačinih. Pri izvajanju raznarodovalnih ukrepov niso zaostajali niti

italijanski in madžarski okupatorji. Zavedne ljudi, ki so se uprli, so pošiljali v koncentracijska taborišča in zapore, staršem so odvzemali otroke, streljali talce, zaplenili premoženje in nasilno mobilizirali ljudi v nemško vojsko. Po koncu druge svetovne vojne so se preživeli izgnanci vrnili v svoje požgane in izropane domove.

Ta žalostni zgodovinski dan smo prvič zaznamovali sedmega junija leta 1991. Krajevni odbor društva izgnancev Slovenska Bistrica pa je leta 1995 na pročelje zgradbe železniške postaje postavil spominsko obeležje. Današnja politična elita, ki so je velikokrat polna usta domoljubja do Slovencev in Slovenije, je ob tem dogodku popolnoma obmolnila. Na dokumentarnih fotografijah jih lahko opazimo, kako se poklanjajo mrtvim vojakom, ki so pomagali izvajati genocidno politiko nad slovenskim narodom. Predstavniki Združenja borcev za vrednote narodnoosvobodilnega boja Slovenska Bistrica (na sliki) so se ob tem spominskem dnevu spomnili pobitih domoljubov.

Ladislav Steinbacher

Slejki:

Krajevna organizacija ZB NOB Črniče - Ravne, Združenje borcev za vrednote NOB Ajdovščina - Vipava in Krajevna skupnost Črniče so 23. maja pripravili slovesnost v spomin na 19 padlih borcev jurišnega bataljona XXX. divizije IX. korpusa NOV in POS, ki so 24. februarja 1945 padli v boju z Nemci.

Slovesnost je povezoval Franc Karel Anderlič, krajan z Raven, ki je osvetlil dogajanje na območju Slejkov na Ravnah nad Črničami. Pozdravno besedo je imela predsednica KS Črniče Suzana Vidmar Kovšca, priložnostne besede pa je dodal Božo Novak, predsednik ajdovsko-vipavskega Združenja borcev za vrednote NOB. Novak je poudaril pogum borcev jurišnega bataljona in pomen našega polaganja venca in cvetja k spomeniku.

Slovesnost je zaradi koronavirusne epidemije potekala ob omejenem številu navzočih. Kljub vsemu pa je bilo spominsko obeležje olepšano s državno zastavo in praporom domače KO ZB NOB Črniče - Ravne. Poudarek je bil dan pomenu ohranjanja spomina na bitko, kar v današnji družbi pomeni širjenje vrednot tovarštva, solidarnosti, humanih medsebojnih odnosov, prostovoljstva v odnosu do ostarelih, bolnih in šibkih.

Suzana Vidmar Kovšca

Lehen na Pohorju:

4. julija 1975 smo praznovali državni praznik, dan borca. Takrat smo na Podružnični šoli v Lehnu na Pohorju odkrili ploščo v spomin med narodnoosvobodilnim bojem padlim partizanom Lehnu. Obenem smo odkrili skulpturo matere s padlim partizanom, ki jo je v lesu izdelal umetnik in likovni pedagog Štefan Kresnik. Partizanski miting v Lehnu je bil v čast tridesete obletnice zmage nad nacifašizmom.

Borut Milena Končnik

Orehek pri Postojni:

4. julija 1959, na praznik dneva borcev, je bil v Orehku pri Postojni odkrit spomenik padlim borcem, talcem in umrlim v koncentracijskih taboriščih med narodnoosvobodilnim bojem iz vasi Orehek. Večna jim slava.

Bojan Boštjančič

Gornje Brezovo:

16. junija je v prostorih gostilne Kregl potekala letna skupščina Združenja borcev za vrednote NOB občine Sevnica, ki ga od lani spomladi vodi Vladka Blas (na sliki).

Na skupščini so navzoči poslušali letna poročila za lani ter potrdili program dela za letos in deloma tudi za prihodnje leto. Eden od načrtov je pohod po stezah odpora na Malkovcu, posvečen bo spomenu na požig vasi in pobjo sedmih talcev, ki so ga 2. avgusta 1942 zagrešili italijanski fašisti. Oktobra bo še en spominski pohod, in sicer po poteh Milana Majcna in Jančija Mevžlja, dveh mladih narodnih herojev, ki sta se z orožjem uprta izseljevanju domačih ljudi in padla konec oktobra leta 1941 v neenakem boju z mnogo številnejšo nemško okupatorsko vojsko. »Prihodnje leto bo na tem pohodu še posebno slovesno, ker bo 80. obletnica poboja Milana Majcna in

Jančija Mevžlja,« je nizala misli predsednica sevnške borčevske organizacije Vladka Blas in med drugim še povedala, da ima ZB za vrednote NOB občine Sevnica 309 članic in članov, ki skrbijo za ohranjanje 39 pomnikov iz časa druge svetovne vojne v občini, 16. aprila letos pa so pridobili status nevladne organizacije v javnem interesu in si v svoje vrste želijo pridobiti še več članov. »Zgodovina NOB ne sme biti pozabljena, njene vrednote moramo ohranjati za naše zanamce, čeprav jih želijo nekateri zanikati,« je

dejal podpredsednik ZB za vrednote NOB Sevnica Jože Žnidarič. »Čigava je ta domovina? Kakšna je pot k spravi in medsebojnemu sožitju?« pa se je spraševal Maks Popelar, častni predsednik ZB za vrednote NOB Sevnica.

Smilja Radi

Češnjice:

V nedeljo, 7. junija, smo v lepem dopoldnevu pri spomeniku padlim v vasi Češnjica izvedli krajšo slovesnost v spomin na padle borce. Med njimi so bili tudi partizanski zdravnik dr. Peter Držaj, vodja ameriške vojne misije,

kapetan Charles Fischer, ameriška oficirja Julius Rosenberg in Ernst Knoth ter dva britanska oficirja, major Mathews in poročnik Edward Pars, ki so leta 1944 in 1945 v teh krajih padli za svobodo.

Zbrane smo ob prisotnosti častne straže Slovenske vojske pozdravili podžupan Občine Kamnik Bogdan Pogačar, predsednik Združenja borcev za vrednote NOB Kamnik Dušan Božičnik in predstavnik Veleposlaništva Združenih držav Amerike major Jonatan Zebre. Pozdravili smo lahko udeleženko takratnega dogajanja, tovarišico Valerijo Skrinjar Trvr, ki je bila med narodnoosvobodilnim bojem učiteljica v tej vasi. Prisotni so bili tudi predstavniki Bolnice dr. Petra Držaja.

Dušan Božičnik

Podsreda:

Poročali smo, da v Podsredi vsako leto ob krajevnem prazniku, ki ga slavijo 18. februarja, pripravijo spominsko slovesnost pri tamkajšnji kostnici na trgu. Tam se spomnijo tudi pobja Druge čete Kozjanskega bataljona. Tokrat objavljamo še fotografijo s slovesnosti, ki jo je posnel Jernej Sulc.

RAZMIŠLJANJE

Zaskrbljeni zaradi razmer v državi

Pandemija koronavirusa je zajela ves svet. V Zvezi združenj borcev za vrednote NOB Slovenije se združuje pretežno starejša generacija, ki je zdravstveno najbolj ogrožena, zato smo zaradi razmer v državi zelo zaskrbljeni. Zavedamo se, da je v teh okoliščinah treba spoštovati navodila stroke, oblast pa mora delovati povezovalno, strpno in pomirjujoče. Žal pa smo v zadnjem obdobju pričeli prav nasprotnemu ravnanju, ko se vladni predstavniki na vsakem koraku prerokajo z javnostjo in mediji, piko na i pa je dodala še afera nakupa zaščitnih mask, ki je vladi okrnila verodostojnost. Namesto da bi se vladajoča garnitura ukvarjala z iskanjem odgovorov na pereča vprašanja, ki jih je sprožila kriza s koronavirusom, se oblast raje ukvarja z lastnim preživetjem in se zapleta v afere. Zaskrbljeno ljudstvo se boji vladnih groženj, da so pred nami težki časi. Zavedamo se prihajajoče gospodarske krize, zato od vlade pričakujemo pomirjujoč ton in poziv k sodelovanju. Zlasti nas skrbijo odpuščanja delavcev in eksistenčna stiska prekamnih delavcev. Slovenija kot socialna država mora poiskati odgovore na grožnje velike brezposelnosti in ohraniti dostojne delovne razmere za zaposlene.

Zveza združenj borcev za vrednote NOB Slovenje zato poziva vladno, da se zdravstvene in gospodarske stiske v državi loti strokovno, premišljeno in strpno, predvsem pa v duhu povezanja državljanov in državljanov, ki zdaj bolj kot kadar koli prej potrebujejo upanje za preživetje. Če letos že državnega praznika upora proti okupatorju 27. aprila nismo zmogli praznovati združeni in pokončni, kot tudi ne praznika dela 1. maja in dneva zmage 9. maja, pa se moramo povezati v iskanju odgovorov na prihajajočo gospodarsko krizo.

ZB NOB Slovenije

JUBILEJ

80 let
**Jožeta
Pirjevca**

Čas teče tiho in vztrajno, tudi zgodovinarjem, ki so jim čas, njegovo minevanje in minulosť, preteklost osnovno sredstvo njihovega žitja. Tako je čas akademiku, Tržačanu, Slovencu, svetovljanu, zgodovinarju Jožetu Pirjevcu naložil osmi križ. Prvega junija je praznoval osemdeseti rojstni dan.

Rodil se je v Trstu, sicer pa izvira iz Sežane, kjer je živel do dobrega sedmega leta. Ko je Sežana po uveljavitvi mirovne pogodbe z Italijo pripadla Jugoslaviji, se je z družino preselil v Trst. Tam se je Jože, takrat še Giuseppe Pierazzi, saj je italijanski fašistični režim poitaljančil slovenska imena in priimke, šolal na slovenskem liceju, nato pa na tržaški filozofski fakulteti študiral zgodovino in leta 1966 diplomiral. Po izpopolnjevanju na univerzi v Pisi

se je zaposlil na tamkajšnji fakulteti za politične vede kot profesor za zgodovino vzhodne Evrope. Začela se je njegova bogata akademska pot profesorja na več italijanskih univerzah (Pisa, Trst, Padova), kjer je predaval zgodovino vzhodne Evrope in zgodovino slovanskih narodov. Bil je tudi redni profesor za novejšo zgodovino Univerze na Primorskem v Kopru, dokler ga ni zaradi »avtoritarnosti« takratnega rektorja tako kot večino tamkajšnjih profesorjev zgodovine doletela čistka. Zdaj deluje kot raziskovalec na inštitutu v Kopru. Absolviral je tudi diplomatsko akademijo na Dunaju. Sredi sedemdesetih je napisal doktorsko disertacijo, ki jo je (v italijanski) predložil Filozofski fakulteti v Ljubljani, kjer je leta 1978 doktoriral. Kot profesor za zgodovino vzhodne Evrope in slovanskih narodov je kot gost sovjetske akademije znanosti dobil možnost raziskovanja v moskovskih arhivih. Na podlagi tega je napisal knjigo o zgodovini Rusije v 19. stoletju. Poleg arhivov v Moskvi je kot štipendist Humboldtovega sklada raziskoval v arhivih v Münchnu, pa tudi v britanskih, ameriških in drugih arhivih. Akademik Pirjevec je med slovenskimi zgodovinarji verjetno obiskal arhive v največ različnih državah. Na podlagi gradiva britanskih in ameriških arhivov je napisal (najprej v italijanski (1985)) knjigo o tem, kako so na Zahodu (predvsem Britanci in Američani) gledali in ocenjevali spor Tita in Stalina, tako imenovani spor z Informbirojem leta 1948. Knjiga je leta 1987 izšla v slovenskem prevodu in pomeni preboj

Jožeta Pirjevca v slovensko zgodovino in med slovenske bralce. Tako je nekaj knjig napisal v italijanski za italijansko »tržišče« kot njemu primarno, nato pa so bile zaradi svoje povednosti in pomembnosti prevedene v slovenščino. Ta dela so mu prinesla sloves dobrega zgodovinarja s pripovednim in za bralca »prijaznim« slogom pisanja. Med njimi so: knjiga o zgodovini jugoslovanske države, ki je v slovenščini izšla leta 1995 (Jugoslavija 1918–1992: nastanek, razvoj in razpad Karadorđevićeve in Titove Jugoslavije), ki je prevedena tudi v češki jezik; obsežna knjiga o vojnah na ozemlju nekdanje jugoslovanske države po njenem razpadu (Jugoslovanske vojne 1991–2001), ki je v slovenščini izšla leta 2003; knjiga, ki jo je napisal skupaj z Milico Kacin Wohinz (Zgodovina Slovencev v Italiji 1866–2000), ki je v slovenščini izšla leta 2000. Samo v slovenščini pa sta napisani knjigi Tržaški voz (1984) in Trst je naš: boj Slovencev za morje 1848–1954 (2007).

V Sloveniji pa mu je največji sloves prinesel obsežen življenjepis Josipa Broza Tita z naslovom Tito in tovariši, ki je izšel leta 2011. Bil je knjižna tržna uspešnica, natisnjenih je bilo več izdaj (tudi kot žepnica). Knjiga je prevedena v vrsto jezikov, od italijanščine, angleščine, nemščine, francoščine do hrvaščine, srbsčine ... Pirjevčev življenjepis Tita je vsaj glede njegove odmevnosti med širokim krogom bralcev in števila prodanih izvodov njegovo življenjsko delo. Letos (pravkar je bila predstavljena javnosti) je izšla njegova obsežna knjiga z naslovom Partizani, ki

jih obravnava na vsem jugoslovanskem ozemlju v času druge svetovne vojne. Odmevno je bilo tudi njegov sodelovanje pri dokumentarni seriji TV Slovenija Dnevnik nekega naroda v 20. stoletju, to je Slovencev, za katerega je napisal scenarij in zanj dobil nagrado evropskega združenja za izobraževanje.

Za svoje delo je akademik Jože Pirjevec prejel vrsto nagrad. Med drugim mu je Odbor Republike Slovenije za Zoisovo nagrado leta 2007 podelil naziv ambasadorja znanosti. Leta 2009 je bil izvoljen za rednega člana Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

Dejaven je tudi v kulturno-političnem življenju v okviru slovenske skupnosti v Trstu. Sedemnajst let je bil predsednik Narodne in študijske knjižnice v Trstu, štiri leta pa predsednik upravnega odbora Slovenskega stalnega gledališča. Bil je in še je aktiven kot sodelavec Primorskega dnevnika, Primorskih novic, pa tudi mariborskega Večera. Aktiven je tudi v delovanju ZZB za vrednote NOB, kjer je dolgo vodil zgodovinsko komisijo. Leta 2007 je za svojo dejavnost v ZZB dobil zlato plaketo.

Jubilant tako spada med plodnejše slovenske zgodovinarje, vsekakor pa med tiste, ki so z nekaterimi deli, ki obravnavajo sodobno zgodovino, prodrli med bralce in kupce knjig. Na začetku omenjen čas, ki neizprosno teče, pa Jožetu Pirjevcu, njegovemu delovnemu elanu, ne pride do živega. Naj tako ostane čim dalj časa.

Dr. Zdenko Čepič

90 let
**Antona
Pušavca**

Pred začetkom pomladi je 90. rojstni dan praznoval Anton Pušavec, po domače Bankov Tona s Hudega. Veliko let je deloval v Krajevni skupnosti Kovor in Zvezi borcev za vrednote NOB Tržič. Svojo ljubezen do zemlje, polj in travnikov, sadovnjakov in gozdov je prenesel na sinova. Navdušil ju je za delo na kmetiji in tako poskrbel za obstoj kmetije v prihodnje.

Tina Hudobivnik

**SVOBODNA
B E S E D A**

www.svobodnabeseda.si

UNIČEVANJE SPOMENIKOV – Temne sile v Velenju nad spomenike

(Ne)znani zlikovci spet popisali spomenik Titu

Medtem ko se je v Radencih »bila bitka« med 300 in več krajani Titove ulice, ki jo je nameraval župan občine Radenci Roman Leljak, avtor knjižnega dela o po njegovem »krivcih« za povojne poboje in Hudo jamo, s sklepom sveta občine preimenovati, se je v Velenju v deževni torkovi noči zgodila nezasišana packarija.

Ne prvič so onečastili ogromen večtonski marmorni podstavek maršalu Josipu Brozu Titu. Broz je kot nekdanji predsednik SFR Jugoslavije Velenje obiskal kar štirikrat: avgusta leta 1958, 1962 in 1963 ter aprila 1969. Kadar so generacije mladih in starih pričakovale njegov obisk, je bilo mesto v praznični

Največji kip maršala Tita na svetu oziroma v Evropi ter v Sloveniji je zgodovinska znamenitost in kulturni spomenik, ki ga imajo nekateri privrženci radikalne desne politike za sramoto.

preobleki. Prebivalci Šaleške doline in številni drugi so ga sprejeli tudi na velikem mitingu pred občinsko zgradbo in kulturnim domom, osrednji velenjski trg je pozneje dobil ime po njem – Titov trg.

Kot so sporočili iz pisarne župana Mestne občine Velenje, »so sinoči vandali popisali spomenik Josipa Broza - Tita na Titovem trgu v središču mesta. Škodo še ocenjujemo, tovrstna dejanja pa strogo obsojamo, zato smo zadevo prijavili na policijo.« Pozivajo tudi vse občan-

ke in občane, da če bodo opazili še kakšna podobna dejanja, to takoj sporočijo na telefonsko številko policije 113 ali prijavijo osebo na Policijski postaji Velenje, pokličejo na telefonsko številko 03 89 86 100 ali sporočijo redarski službi Skupne občinske uprave savinjsko-šaleške regije na telefonsko številko 03 89 61 74. V Velenju si zelo prizadevajo, da bi bilo mesto lepo, urejeno in varno za vse, zato bodo sprejeli vse ukrepe, da v prihodnosti takšna dejanja vandalizma preprečijo, se je še glasilo sporočilo za javnost MO Velenje.

Znano je, da so politične struje kip že poskušale odstraniti oziroma prenesti v depo (ki ga v Velenju sploh ni), a se je največji, kar šest metrov

visok kip, delo hrvaškega kiparja Antuna Augustinčiča, obdržal na istem mestu, med zgradbami Uprave enote Republike Slovenije Velenje, Knjižnico, Kulturnim domom, Ljudsko univerzo Velenje in mestno hišo mestne občine Velenje. Največji kip maršala Tita na svetu oziroma v Evropi ter v Sloveniji je zgodovinska znamenitost in kulturni spomenik, ki ga imajo nekateri privrženci radikalne desne politike za sramoto in sistematsko počnejo vse, da bi Tita izbrisali iz zgodovine Jugoslavije in

ga prikazali kot zločinca, ki da v samostojni Sloveniji nima česa iskati. Velenje pa na čelu z borčevsko organizacijo zagovarja povsem nasprotno in v tem »rdečem« mestu, kar protagonisti radi poudarjajo, ni mesta za javni linč in omalovaževanje pridobitev narodnoosvobodilnega boja in vrednot, na katerih je zrasla samostojna in suverena Slovenija.

Leta 1977 so po naročilu skupščine Občine Velenje po izvirniku iz Kumrovcu iz leta 1947 izdelali spomenik nadnaravne velikosti za postavitev v Velenju. Skulpturo sta avtorju pomagala modelirati akademski kiparja Vladimir Herljevič in Ivan Pavič. Spomenik so odkrili 25. junija 1977 v čast 40. obletnice prihoda tovariša Tita na čelo Komunistične partije Jugoslavije, 40. obletnice ustanovnega kongresa Komunistične partije Slovenije in ob maršalovi 85-letnici.

Skupščina Občine Velenje je že leta 1974 sklenila, da na Titovem trgu v Velenju postavijo spomenik maršalu Titu. Skulpturo je odlila livarna Likum v Zagrebu, denar za postavitev pa so prispevali delovne in družbenopolitične organizacije ter občani s samopriskevkom. Tito je upodobljen kot razmišljujoč strateg in revolucionar, ki med hojo z rokami, sklenjenimi na hrbtu, zre predse in razglablja. Oblečen je v vojaško uniformo in dolg preko ramen ogrnjen plašč, ki poudarja težo plastične gmote. Monumentalni kip Maršala Tita dominira nad celotnim kompleksom.

Besedilo in slika: Jože Miklavc

SPOROČILA – Senčurski dogodki

Pismo Gorenjskemu muzeju, občini Šenčur in Mestni občini Kranj

Spoštovani,

Zveza združenj borcev za vrednote NOB najodločneje zavrača razstavo »Šenčurski dogodki 1847, 1932–33, 1941–45, 1945–50, 1975, 2016« avtorja dr. Jožeta Dežmana.

Razstava je izrazito znanstveno pristransko in nestrokovno delo. Čeprav je v uvodu v razstavo zapisano, da je »skupno vsem tem dogodkom, da se o vsakem do današnjih dni vodi mnenjski spopad oz. tako nekatera dejstva kakor tudi različni pogledi nanje šele v demokratični Sloveniji lahko vstopajo v javni prostor«, razstava ne vnaša nikakršnih »različnih pogledov« na dogodke, ampak zgolj izbrane zgodovinske dogodke s pristranskim prikazovanjem zlorablja v politične namene. Razstava poglede na preteklost prilagaja izbranim sodobnim oziroma strankarskim pogledom tako, da poudarja zaželeno podatke in izloča nezaželene podatke. Spregleduje vse, kar nasprotuje izbranemu političnemu

oziroma strankarskemu pogledu, izbrane dogodke pa predstavlja pristransko in iztrgane iz zgodovinskih okoliščin in tako nasprotuje znanstvenim spoznanjem o zgodovini oziroma jih ne upošteva.

Vprašljiva je že sama zasnova razstave, ki naj bi prikazovala »upornost« Šenčurjanov. Kot »šenčurski dogodki« so bile v zgodovinskih spisih do zdaj znane samo strankarske zdrahe v Kraljevini Jugoslaviji leta 1932–33, ne pa dogajanje med drugo svetovno vojno ali v času povojne Jugoslavije in samostojne Slovenije. Vsi brez znanstvenih meril za razstavo izbrani »šenčurski dogodki« od 19. stoletja do današnjih dni so predstavljeni brez zgodovinskega okvirja. Poleg same zasnove »razstave« je povsem politično in ideološko pristranski ter znanstveno nedopusten predvsem prikaz dogodkov v letih od 1941 do 1945. Med temi »dogodki« sploh nikjer niso omenjeni ne nacizem, ne upor domačinov proti nemški navzočnosti, ne nasilje okupatorjev in njihovih sodelavcev.

Za prikaz druge svetovne vojne so uporabljena dvojna merila tako pri izboru in opisu dogodkov kot pri predstavitvi med vojno umrlih oziroma statistiki nasilno umrlih v tem času. Predstavljene so le žrtve, ki jih je v tragičnih vojnih časih povzročilo narodnoosvobodilno gibanje, vse žrtve, ki jih je povzročil nacistični okupator s svojimi domačimi sodelavci, pa so izločene. Vse, kar se nanaša na drugo svetovno vojno, je povezano zgolj z moraliziranjem o dveh spomenikih (ne grobovih, kot v besedilu celo uide), poimenovanju ulic po pripadnikih narodnoosvobodilnega gibanja. Za zgodovinsko znanost so popolnoma nesprejemljivi poskusi delitve vasi Šenčur na »partizansko ali domobransko vas« v vsebini razstave. Kot primer dvojnih meril, ki želijo le podpihovati delitve in sovraštva, lahko navedemo opis partizana Janka Belehara, ki naj bi se »izkazal kot moralec rojakov«. Marjana Brodarja, ki je skupaj s Tomažem Pičmanom in Francem Jagodicem kot član teroristične skupine Matjaževe vojske sodeloval pri umoru Franca Mojškerca 28. aprila 1948 v Bizoviku, pa naj bi »neupravičeno sumili, da je sodeloval pri umoru«. Predvsem pri predstavitvi dogodkov iz leta 1975 in opisu protibegunskih protestov leta 2016 med »šenčurskimi dogodki« pa gre za čisto zlorabo zgodovine v politične namene v korist ene stranke, tudi z uporabo strankarskega besednjaka.

Od Gorenjskega muzeja, Občine Šenčur in Občine Kranj zato zahtevamo, da spoštujejo pravila zgodovinske znanosti, ki so jih muzeji kot znanstveno-kulturne ustanove dolžni spoštovati, predvsem pa pri zgodovinsko občutljivih dogodkih in obdobjih. Zahtevamo, da imate spoštljiv in odgovoren odnos do zgodovine ter se ne opirate na kvazizgodovinarje ali ciljne skupine (fantomski »študijski« krožek Šenčurski dogodki), ki zgodovinske dogodke zlorablajo v politične namene, predvsem za razpihovanje sovraštva ter ustvarjanje mitov in

novih delitev. Zahtevamo, da se zgodovinski dogodki in obdobja predstavljajo znanstveno celovito in z verodostojnimi dejstvi, ne pa z izborom želenih dejstev, prikrievanjem nezaželenih dejstev ter s pogledi, ki odražajo politične oziroma strankarske cilje. Le z odgovornim in znanstvenim odnosom do zgodovine, ki mora biti ljudem predstavljena v celoti in brez spreobračanja, bomo preprečili, da bi se zgodovinski dogodki zlorabljali za nove delitve in sovraštva, ter bomo tako ustvarili mirno sožitje v sedanosti.

Lep pozdrav.

Dr. Martin Premk

predsednik

Komisije za zgodovino NOB

Marijan Križman

predsednik ZZB NOB Slovenije

V vednost:

Ministrstvo za kulturo, dr. Vasko Simoniti, minister

Dan državnosti bi moral narod povezati

V Zvezi združenj borcev za vrednote NOB Slovenije smo z velikim razočaranjem spremljali praznovanje 29. rojstnega dne mlade slovenske države. Dan državnosti, 25. junij, bi moral biti praznik vseh Slovenk in Slovencev. To bi moral biti dan, ko bi se kot državljani, predvsem pa kot Slovenci čutili povezane in ponosne na našo domovino in naše prednike, ki so gradili

temelje slovenski državnosti. Te bi morali podkrepiti z dosežki sedanjega generacije.

Izključevanje veteranskih organizacij iz odbora za državne proslave, neprisotnost naših praporov na proslavi ob dnevu državnosti in črtanje borčevske in drugih veteranskih oz. domoljubnih organizacij iz seznama za državno proslavo so vse prej kot to, zato

protestiramo proti tem odločitvam vlade in njenih služb. Ob tem pa dodajamo, da smo se kot Zveza združenj borcev za vrednote NOB z veliko mero odgovornosti in spoštovanja odzvali vabilu za udeležbo na slavnostni seji Državnega zbora, posvečeni dnevu državnosti. Žal to pomeni, da so celo državne strukture neenotno praznovala državni praznik.

Vladajoča politična stranka, ki se je v času opozicijske drže sama izključevala iz enotnega praznovanja, organizirala celo vzporedne proslave, je ta način dela prenesla v vlado. Zdaj ta vladajoča politika organizira državne proslave za svojo elito in druge izključuje iz praznovanja rojstnega dne naše domovine. Žalosti nas tudi dejstvo, da so veteranske in domoljubne organizacije izključene

iz odbora za organizacijo državnih proslav. Takšna izključevanja niso v ponos nikomur, zlasti pa ne pomenijo vzora mladim generacijam, katerim bi morali privzgojiti domoljubje in spoštovanje do domovine, predvsem v duhu enotnosti in medsebojnega spoštovanja!

Marijan Križman,

predsednik ZZB NOB Slovenije

Dan Osvobodilne fronte

Zdravo.

Dan Osvobodilne fronte je dan, na katerega se je začel poraz nacizma in fašizma, vsaj pri nas. Imel sem tri mesece in en teden. Tri leta pozneje je v moj otroški besednjak v Mariboru vstopila beseda 'figalam', ki je pomenila Fliegeralarm, opozorilo pred letalskim napadom. Tako pogosti so bili. Pri treh letih in pol sem bil z mamino prijateljico, »teto Dado«, rusko begunko iz Ukrajine. Govoril sem slovensko,

zato mi je nemški oficir naslonil pištolo na glavo. Rešila me je tako, da ga je prepričala, da govorim rusko. Kmalu zatem so našega atka izdali kot terenskega aktivista, zaprli in 11. januarja 1945 uničili v Flossenbürgu.

Ženin oče je spomladi 1945 padel kot partizan nekje v Slavoniji. Združil naju je tabor Zveze borcev. Njena člana sva.

Matjaž Mulej

Protest

Pravzaprav je veličastno, da mladi in starejši tako organizirano postavljajo prave zahteve na pravem mestu in ob pravem času ter pravim ljudem. Ne bojte se, da nimajo svojega vodstva! Ne bojte se, da nimajo jasno izraženih ciljev! Skratka: ne bojte se ljudi, ki imajo prav! Bojte se tistih, ki sejejo strah. Malo

sem se pogovarjal z ljudmi. Trezni, jasni in verodostojni v besedah in dejanjih. Boris A. Novak, Draga Potočnjak, hvala za iskre v očeh! Pravzaprav morajo(mo) biti zraven vsi, ki hočemo dobro tako tej državi kot vsem ljudem.

Miloš Šonc

Poizvedba

Ali kdo prepozna kraj spomenika, kogar koli na fotografiji ali morda leto nastanka posnetka? Fotografija

je iz zapuščine matere Duše Fischinger. Sporočite na svobodna.beseda@zzb-nob.si.

Osvobodilna fronta

14. maja 2020 je bil v Primorskih novicah objavljen članek Milana Gregoriča O resničnem dnevu upora proti okupatorju, kjer navaja, da naj bi bil Josip Vidmar o Osvobodilni fronti govoril naslednje: da takrat 'niso mogli ustanoviti organizacije za upor proti okupatorju, ker je komuniste oviral pakt o nepadanju med Hitlerjem in Stalinom'. Opozarjam, da takega citata ni ne na strani 366 Obrazov iz leta 1979 ne na kateri koli drugi strani te knjige in da je citat konstrukt, da ne rečem izmišljotina Milana Gregoriča.

S spoštovanjem.

Živa Vidmar, Ljubljana

ZMAGA. SVOBODA. SLOVENIJA.

Predlog

Spoštovano uredništvo!

Kot dedek petim vnukom večkrat razmišljam, katere vsebine in kako bi vnukom pravilno približal in predstavil slovenski narodnoosvobodilni boj.

Konkretno predlagam, da bi ob letošnjem jubileju (konec druge svetovne vojne) znova objavili Memorandum o vstaji v Sloveniji, strogo tajno avtorja sira Petra Wilkinsona, ki je bil s spremno besedo dr. Dušana Bibra objavljen v reviji Borec, št. 11/12, leta 1983 na straneh od 727 do 747. Moj predlog temelji na spoznanju, da poznam malo tako zelo verodostojnih

zgodovinskih dokumentov, katerih vsebina je zapisana z jasnimi, prepričljivimi in razumljivimi jeziki. To pa je primerno za mladi rod.

Menim, da sta bogastvo in verodostojnost vsebine taka, da bi si tudi novokomponirani zgodovinarji polomili zobe.

Morda bi ga lahko objavili v nadaljevanjih ali kot prilogo mesečnika Svobodna beseda. V reviji Borec bi kazalo večkrat poiskati briljantne sestavke, zlasti glede vsebine, in jih znova objaviti.

S tovariškimi pozdravi!

Branko Petan

IMELI SMO LJUDI

Ante Uravič se je rodil leta 1923 v revni kmečki družini v vasi Polje na otoku Krku. Leta 1943 se je prid-

ružil partizanom, vstopil je v Primorsko-goransko divizijo in kmalu postal načelnik radijskega centra pri poveljstvu štaba. Z divizijo je osvobajal hrvaško Primorje od Like preko Gorskega kotarja pa vse do Trsta, kjer je maja 1945 dočkal svobodo. Po vojni je vse do upokojitve ostal v vojaški službi kot aktivni častnik.

A tudi po upokojitvi ni prenehal delati, saj je bil še poln moči in delovnega zanosa. Med drugim je bil inštruktor v avtošoli AMD Moste, pa referent za TO in CZ v številnih podjetjih, med drugim tudi v Univerzitetnem kliničnem centru v Ljubljani, kar sedem let je bil poveljnik

za teritorialno obrambo in družbeno samozščito v nekdanji občini Moste - Polje, skrbel je za varnost in zaščito otrok v številnih moških šolah in vrtcih, za protipožarne načrte v podjetjih in ustanovah. Prav tako je bil ves čas dejaven član ZB Moste - Polje, kjer je bil tudi dolgoletni podpredsednik in predsednik nadzornega odbora. Vrednotam, za katere se je boril kot partizan, je ostal zvest vse življenje, zelo pa si je prizadeval tudi za njihovo širjenje. Bil je častni član ZZB za vrednote NOB Moste - Polje in prejemnik srebrnega znaka ZZB za vrednote NOB Slovenija. Zato ni čudno, da je svoje delovanje nadaljeval v Domu starejših v Fužinah, kjer je skrbel tudi za sodelovanje med domom in lokalno skupnostjo. V domu so mu za njegovo vsestransko delovanje podelili naziv supersenior.

Dokler mu je zdravje dopuščalo, se je Ante Uravič zelo rad vračal domov na Krk, svoji družini pa je zapustil kar tri knjige, v katerih je popisal svoje bogato in zanimivo življenje.

Jožica Hribar

V SPOMIN

Leopold Caharija

Leopold Caharija, španski borec, partizan in koprski župan, se je rodil 18. avgusta 1905 v Nabrežini blizu Trsta očetu kamnoseku in materi čevljarici kot avstro-ogrski državljani. V času fašizma so mu poitalijancili priimek v Zaccaria in je postal italijanski državljani, v Argentini argentinski, po drugi svetovni vojni jugoslovanski in leta 1991 končno slovenski, pri čemer je bil vedno le pravi in zavedni Slovenec.

Po težki mladosti in med prvo svetovno vojno prav tako bednem in težkem begunstvu v Ločici pri Zidanem Mostu, ko so ga zmerjali z Lahom, se je vrnil v izropano domačo hišo v Nabrežini. Že od prvih let ustanovitve italijanske komunistične partije je bil njen član in trn v peti fašističnemu režimu. Kot zaveden Slovenec in protifašist pod fašističnim režimom ni našel dela in se je leta 1928 izselil v Argentino, kjer je postal vodja tesarjev, ki so gradili hotel na Plazi de Mayo. Sodeloval je v upor proti izkoriščevalcem delavcev in zato 33 mesecev prebil v argentinskih zaporih, kjer so ga mučili z električnim tokom.

Z nekaj prijatelji je zbežal skozi Urugvaj in se z ladjo pritihotapil v Evropo ter se že marca 1937 pridružil mednarodnim brigadam v španski državljanski vojni, kjer je postal komandant brigade Garibaldi. Pri Barceloni so ga zajeli

kot italijanskega državljani in ga poslali v francoski taborišči Gours in Vernet, nato so vkljenjenega odpeljali v Trst, kjer so ga obsodili na Coroneo. Pozneje so ga konfinirali na otok Ventotene pri Neaplju, kjer je bil skupaj s socialistom Sandrom Pertinijem. Po padcu fašizma se je leta 1943 pridružil primorskim partizanom in se boril v Gradnikovi in Kosovelovi brigadi ter sodeloval v zadnjih akcijah za osvoboditev Trsta.

Po drugi svetovni vojni je bil leto dni v Ljubljani komandant policije, nato so ga premestili v Koper. Bil je v Vojni upravi v času STO, nato je opustil uniformo in postal spoštovani župan Kopra (do leta 1958). 12. novembra 1954 je Josipa Broza Tita (na sliki) imenoval za častnega meščana Kopra. Tudi sam je leta 1985 postal častni meščan Kopra kot na primer Anton Ukmar, Mario Abram in drugi. Nekaj let je bil tudi podžupan, nato so ga upokojili, a je še 17 let opravljal delo matičarja in poročil več kot 4000 parov.

Leta 1946 si je Leopold ustvaril družino z ženo Mileno in imel hčeri Leo in Teo. Bil je ljubeč oče in srečen, ko je dobil še vnuka in vnučkinjo, na katera je bil izredno navezan. V pokoju je bil dejaven do svojega zadnjega diha, ko je v noči z 2. na 3. avgust 1995, tik pred 90. rojstnim dnevom, umrl za kapjo.

V METEŽU ZGODOVINE – Moja resnična zgodba

Zaprta v tržaški Rižarni

Ko sem že malo odrasla, sem razmišljala o povojnih dogodkih, o katerih sem ob večerih poslušala ob domačem ognjišču. Ne morem pozabiti grozot, ki so jih naši starši doživeli in preživeli. Po njihovem pripovedovanju mi je vse ostalo v trdnem spominu.

Napisane domoljubne verze posvečam stricema, Kristjanu Kozloviču s partizanskim imenom Štefan, padel je v Logu – Ricmanje 26. oktobra 1944, in njegovemu bratu Andreju Kozloviču, ki je padel na Štampetovem mostu pri Vrhniku 12. junija 1944. Stara sta bila 24 oziroma 27 let. Njun oče Andrej Kozlovič je v prvi svetovni vojni padel nekje v Galiciji.

To pesem posvečam tudi svojim staršem, starejšemu bratu in sestri, ki so že pokojni, vsi pa so se bojevali proti okupatorju za osvoboditev naše slovenske zemlje. Ko je bila moja mama skoraj sedem mesecev noseča, nosila je mene, je bila zaprta v Rižarni v Trstu. Zaprti sva bili poldrugi mesec.

Še nerojena v zaporu

V zapor so Nemci me poslali, moja mamico so na deske spat dali.

Pa nisem jih poznala, nikoli z njimi kramljala. Gestapo s kopiti po podu tolkel je, da tla so tresla se.

Mamica moja se v klopčič zvila je, od bolečine, strahu trepetala, le kako bo svojega otroka v svojem trebuhu obvarovala?

V klobčiču zvitem trebuhu premalo svobode sem imela, brcala, stegovala sem se na vse pretege, da bi se lahko malo zravnala.

Pa odprla so se vrata celice zavora: »Na – tu imaš, izdajalka partizanska, da ne crkneš!«

Pa ne veste, kaj jesti so nam dali, en liter vode dnevno pa ohrovto koren, kuhan v čisti vodi – hrana za ves dan.

Trebušček je bil kar lepo okrogel, šest mesecev in pol me mama nosila je.

Gestapo je v vas prihrumel, na Barinova vrata zaropotal in kot rečeno, naju v zapor v Koper odpeljal.

Negotovi dnevi v zaporu so se dolgo vlekli. Mamo so Nemci zasliševali in obtoževali, da za partizane kuha, pere, hrano zbira in da jim pošto nosi.

Pa še res je bilo, a mama zanikala je vse to.

Gestapo je odločil, da naju v Rižarno v Trst odpeljejo, in storili so to.

Očetov svak po vzdeku Moro se je odločil: z nemškim komandirjem v Kopru se bo soočil. In storil je to. »Majhne otroke doma ima,« mu je dejal, »ženska, visoko noseča, po krivem obtožena je bila.«

Skrivaj se oče je domov priplazil, ker za partizane na terenu delal je, se pred okupatorjem skrival je, drugače ubili bi ga.

In svak je očeta pregovoril, ker da nemško govoriti zna in nemškega komandirja lahko pretenta. Pa kaj jima drugega preostalo je, kot da življenji dve rešiti iz zavora poskušata?

Ah, ne boste verjeli, pa vam resnico govorim, da moj oče z zlahtno kapljico naju je nazaj domov dobil!

Petdeset litrov vina črnega je oče svaku dal, čeprav težkega srca, ker je lakota povod bila. »Odpelji ga gestapu v Koper,« je dejal, »pa moja žena mi nazaj domov pripelji.«

Po dolgem zasliševanju in obtoževanju, psihičnem in fizičnem trpljenju sva z mamo le zapustili Rižarno.

Ne vem, kdo nama je ob strani stal, kajti iz Rižarne ne pride nihče na beli dan.

In sedaj sem tukaj, rodila sem se le dober mesec in pol po izpustu iz zavora, marca 1945. leta – le šestinštirideset dni pred osvoboditvijo naše ljube domovine 8. maja 1945. leta.

Lilijana Bellina

NEPRESLIŠANO

Boj proti okupaciji in okupatorju

»Včasih pozabljamo, da je narodnoosvobodilno gibanje na Slovenskem bilo večinsko sprejeto in podprto. Potekalo je v dveh smereh; borilo se je proti okupaciji in namezu okupatorja, da zbrise slovenski živelj. V tem boju je Komunistični partiji uspelo ustvariti razvejano obrambno strukturo od trojk, udarnih skupin, čet in čet do brigad, divizij in korpusov. Bilo pa je tudi gibanje za narodno demokratično oblast. Osvobodilna fronta je bila sestavljena iz petnajstih različnih skupin; vzpostavljala je terenske odbore, ki so živo delovali že med vojno. Nastajali so otoki svobodne demokratične države v okupirani Evropi. Takšno oblast je že leta 1944 priznala tudi kraljeva vlada v Londonu. Ta oblast je omogočila tudi oblikovanje prve slovenske vlade v Ajdovščini; vlade, ki je Primorsko, ki jo je Italija dobila kot vojni plen po prvi svetovni vojni in jo je fašizem dve desetletji poitalijančeval, priključila matični domovini. Socialistična republika je pred tridesetimi leti omogočila tudi oblikovanje samostojne in mednarodno priznane države.«

Martin Premk, zgodovinar

Kapitulacija Löhrove okupacijske vojske

»Vesela sem, da sem danes tu in da smo se spomnili ter zaznamovali 75. obletnico takratnega dogodka, ki je že vse življenje povezan tudi z mano in našo družino. Koronavirus nam je preprečil, da bi lahko to obletnico proslavili, kot bi želeli in kot je vsako leto tudi bila. Očetu sem obljubila, da bom nadaljevala to tradicijo spomina, in jo tako tudi vestno izpolnjujem, za sabo pa imam vnuke in tudi že pravnuke, ki bodo s svojo prisotnostjo ohranjali spomin na svojega dedka in pradedka. Še posebno pa je ta dogodek zame fascinanten v tem, da je moj oče kot mlad fant stal nasproti velikemu generalu nemških oboroženih sil in se z njim pogajal o brezpogojni kapitulaciji. Sicer pa moram reči, da je bil oče krasen človek, predan svojemu poklicu, pravi general.«

Eva Dolničar Šivic, hči Ivana Dolničarja

Volilna pravica za ženske

Konec 19. stoletja so prve dobile volilno pravico ženske Nove Zelandije, Slovenke pa med narodnoosvobodilnim bojem. V zdajšnji Sloveniji se nazadnjaštvo širi, saj politiki ženske brez sramu izrivajo iz javnosti in s pomembnih položajev. Mnogi se s sovražnim govorom in nerazumevanjem položaja žensk celo hvalijo. Zato pravim, da je 8. marec, mednarodni politični dan, še vedno dan, ko moramo vse opozarjati na nepravilnosti in diskriminacijo. Nobena pravica ni samoumevna. Za vse se je treba bojevati, še posebno v današnjem času.

Neva Železnik

OBLETNICA – Ob stoti obletnici rojstva Janka Premrla - Vojka

Zavrnilo prirejene in neresnične trditve o njegovi smrti

Na stoto obletnico rojstva (29. februar 1920) narodnega heroja Janka Premrla - Vojka zlasti na Primorskem niso pozabili. Njegovi bližnji rojaki v Podnanosu (Krajevna skupnost, krajevna organizacija ZB, podružnična šola) so konec letošnjega februarja v sodelovanju z medobčinskim združenjem ZB za vrednote NOB Ajdovščina - Vipava ter predstavniki slovensko borčevske organizacije in društvom TIGR Primorske pripravili dvodnevno Vojkovo slavlje.

28. februarja so v Podnanosu v kulturnem domu, ki nosi Vojkovo ime, predstavili knjižico *Janko Premrl - Vojko*. Ob stoletnici rojstva (izdalo jo je medobčinsko združenje ZB NOB Ajdovščina - Vipava). Na predstavitvi se je urednikom knjižice (Savin Jogan, Božo Novak, Branko Marušič, Martin Premk) pridružil Janez Winkler iz Ljubljane, morda zadnji še živeči Vojkov soborec. Čeprav prireditelj ni želel, da bi se predstavitevna razprava posvetila predvsem problematiziranju Vojkove smrti, pa se temu ni bilo mogoče povsem izogniti.

Knjižica sicer vsebuje tudi članek Savina Jogana *Legendarni junak Vojko in razlike* v ocenjevanju okoliščin njegove smrti. Razprava je tako samodejno dobila nekatere politične poudarke, na katere je opozoril tudi v razpravi sodelujoči Vojkov nečak, prof. Adrijan Pahor, srednješolski profesor v Gorici. Svoje pomisleke je ponovil tudi v članku *Ob stoletnici rojstva Janka - Vojka* (Primor-

ski dnevnik 8. marca 2020, št. 56) in povzel, »da je bila in da bo najverjetneje ostala njegova smrt nepojasnjena in da je danes ob pomanjkanju dokazov nesmiselno drezati v to rano in povzročati nova razhajanja«. Temu dobro obiskanemu srečanju je v Podnanosu sledil koncert Orkestra slovenske vojske.

Naslednjega dne, prav na dan rojstva, se je v Podnanosu začela slovesnost pri spomeniku Janku Premrlu - Vojku in njegovim padlim sovaščanom. V spremstvu garde Slovenske vojske je predsednik Republike Slovenije Borut Pahor položil venec k spomeniku. Sledil je slavnostni govor zgodovinarja dr. Branka Marušiča. Govor je posvetil predvsem herojevemu življenju in vzoru z naslovom *In jaz pojdem z njimi*. V celoti ga je objavil Primorski dnevnik (7. marec 2020, št. 57). Z nastopom mladih domačih recitatorjev in pevcev se je prireditev končala in nato se je slavlje nadaljevalo v Vipavi s koncertom tržaškega partizanskega pevskega zbora Pinko Tomažič v vojašnici, ki nosi Vojkovo ime. O slovesnosti v Podnanosu so poročale Primorske novice (2. marec 2020, št. 50)

Koncert v Vipavi in maša v Podnanosu

Hkrati s koncertom v Vipavi se je v domači cerkvi v Podnanosu začela maša, ki ni bila navedena v program Vojku posvečenih prireditev, čeprav je bila izrecno posvečena narodne-

Knjižica, ki je izšla ob 100 - letnici rojstva Janka Premrla Vojka

mu heroju in vsem krajevnim žrtvam vojnega nasilja. Priložnostno pridigo koprškega stolnega župnika dr. Primoža Krečiča z naslovom *Molimo zanje!* je objavil goriški tednik *Novi glas* (12. marec 2020, št. 10). Govornik se je ob Vojku spomnil deleža duhovščine pri obrambi slovenstva na Primorskem. Omenil je zlasti duhovnika Filipa Terčelja, ki je po vojni umrl nasilne smrti, in potem dodal, da tudi okoliščine smrti Janka Premrla - Vojka niso dokončno pojasnjene. Povezal je duhovnika s partizanskim junakom, ki kljub temu

»ostaja simbol odpora ponižanja primorskega človeka, domoljuba, katoličana, Slovenca in nas povezuje«. Tudi doberdobski župnik in publicist Ambrož Kodelja se v članku (*Novi glas* 12. 3. 2020, št. 10), v katerem je Janka Premrla povezal z njegovim stricem duhovnikom in skladateljem Stankom Premrlom, ni mogel izogniti ideološkemu poudarkom, vznemirilo ga je, da Vojko in Edvard Kardelj skupaj počivata v grobnici narodnih herojev v Ljubljani.

Očitno je prav Vojkova stoletnica rojstva spodbudila ponovitev televizijske oddaje *Pričevalci* (23. maj 2020, prvič predvajana 22. maja 2018). V oddaji sta obujala spomine Marjan Premrl in Jože Pižent, oba iz Podnanosa. Na že v vprašanju sugerirani odgovor je Marjan Premrl, Vojkov mlajši brat, vpraševalcu dr. Jožetu Možini, ne da bi imel kakršen koli dvom, odgovoril, da so ga »spravili naški«. Ker je na tem mestu že omenjeni prof. Adrijan Pahor pogledal ponovitev televizijske oddaje, je bil pozoren na neskladje med trditvijo Vojkovega brata z Vojkovimi pogledi na vero in komunizem, kar je v knjigi *Moj brat Janko - Vojko* zapisala sestra obeh, Radoslava Premrl. Njen sin Adrijan Pahor je v članku *Moj stric kato(liški) komunist?* (Primorski dnevnik 9. maj 2020, št. 127) pomislil, da bi morda Vojko, če bi preživel vojno, doživel usodo Edvarda Kocbeka.

Jože Možina je verjetno pričakoval, da mu bo ozadje Vojkove smrti

podobno kot Marjan Premrl v oddaji *Pričevalci* (7. maj 2020) potrdil in pojasnil tudi črnovrški rojak, duhovnik Gašper Rudolf. Kot domačin je izvedel za Vojkovo smrt in videl je žalost na obrazu njegovega soborca.

Problematiziranje Vojkove smrti

Problematiziranje Vojkove smrti se je začelo že med vojno z govorico, »da ga je ustrelil neki partizan«. Več takih trditev se je pojavilo v javnosti ob spremembi družbenopolitičnega sistema v Sloveniji, ob poskusih revizije novejših slovenske zgodovine. Dr. Savin Jogan je opravil analizo pro et contra trditev o Vojkovi smrti in jo objavil (*Borec* 2017, št. 742-744). Zavrnil je neresnične in prirejene ugotovitve, podobno kot je storil tudi v prispevku, ki ga je objavila na začetku tega članka omenjena Vojku posvečena knjižica. V razgretem političnem ozračju, ko stojijo Slovenci tudi glede pogleda na preteklost trdno vsak na svojem brega in jih s tega mesta ne premaknejo še tako jasna dejstva, lahko razumemo, da se bodo vsemu navkljub še vedno pojavljale trditve, kakršno je nedavno zapisal publicist Milan Gregorič, kako je partijsko vodstvo zahrbtno likvidiralo večino vodilnih tigrovcev in po »vse bolj verodostojnih informacijah celo Janka Premrla - Vojka« (Novi glas 28. maj 2020, št. 219).

Branko Marušič

PRIPELJI PRIJATELJA

Pripeljite prijatelja
k Energiji plus in
oba bosta prejela
dobropis v višini
40 EUR.

Prijateljem priporočite Energijo plus. Ob sklenitvi pogodbe bosta oba prejela **dobropis v višini 40 EUR**, ki ga lahko koristita za plačilo elektrike, zemeljskega plina oziroma ostalega blaga in storitev iz ponudbe Energije plus.

Povabite **neomejeno število prijateljev** in prihranite tudi v naslednjih mesecih.

Akcija traja do vključno
31. 8. 2020.

Energija plus d.o.o., Vetrinjska ulica 2, 2000 Maribor

energijaplus.si
080 21 15
02 22 00 115

ENERGIJA PLUS

NAGRADNA KRIŽANKA

Rešitve križanke pošljite
do 15. avgusta 2020

Trem izžrebanim reševalcem
bomo podarili knjigo.

**SVOBODNA
BESEDA**

Izžrebani reševalci križanke iz
56. številke časopisa Svobodna beseda

1. Betka Škorjanc

Dom in vrt 45, 1420 Trbovlje

2. Peter Hrvatin

Cesta med vinogradi 17 a, 6000 Koper

3. Cvetka Bergant

Trg svobode 25, 4290 Tržič

Rešitve križanke:

OBJOKOVALKA, PROZAIČNOST, LOŽAR, RIVA,
ANERA, TO, VI, TIPA, TONČEK, RI, VRV, VRT,
PARTIZANI, SANJAČ, NOČKA, ŠAMPANJEC,
JEANS, ODLOM, EVA, EE, NET, LLANOS, EROT,
AJDA, SAJA, KRC, KN, LEE, TT, PERO, KLADA,
LR, VUZENIČANI, VIRJE, OSP, SLAVEC, ENICA.

Geslo: JOŽE PIRJEVEC, PARTIZANI

SVOBODNA

BESEDA je glasilo ZZB za vrednote
NOB Slovenije za domoljubna, socialna,
gospodarska, politična, zgodovinska in
kulturalna vprašanja doma
in po svetu. Izhaja vsak zadnji petek v mesecu.

Izdajatelj: ZZB za vrednote NOB Slovenije

Zanj: Marijan Križman, predsednik
Uredniški odbor: mag. Blaž Kavčič
(predsednik) dr. Maca Jogan, Metka Mencej,
Mitja Meršol, dr. Cvetka Hedžet Tóth

Odgovorni urednik: Janez Alič

telefon: 041 686 322

elektronski naslov:

svobodna.beseda@gmail.com

Oblikovanje: Vid Brezočnik

Jezikovni pregled: Mirjam Furlan Lapanja

Naslov uredništva in naročnin:

ZZB za vrednote NOB Slovenija,
Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana
telefon: (01) 434-44-45; fax: (01) 434-41-17
romana.jemec@zzb-nob.si

SVOBODNA BESEDA					KOŽICA, MEMBRANA	PRAVILA O PISAVI	NAPEV, MELODIJA (IZ ČRK: IRA)	GESLO	SVOBODNA BESEDA	PREDELOVALEC USNJA	SMUČI	ZNIŽEVANJE, MANJŠANJE	ZGOVORNOST	BRITANSKI FILOZOF (HENRY; IZ ČRK: MEHO)	
PAS									NASPROTJE NEUSPEHA VZOR, IDEAL						
PRIPRAVA ZA PRITISKANJE															
NEKDANJA KULTURNA USTANOVA TRŽAŠKIH SLOVENC.															
ANTON VADNAL							IZLOČEK LOJNIC				ROMAN WOLEJA SOYINKA (IZ ČRK: EAK)				
EKSPLOZIVNA SNOV V OBLIKU PRAHU ALI ZRN, KI IMA PRI ZGOREVANJU VELIKO POTISNO MOČ					PRISTANIŠČE NA JUGU ŠVEDSKE	CEPINOV OKEL	PASJA MLADIČKA	URBAN FRANČ	AMERIŠKI ASTROFIZIK (GEORGE; IZ: LEHA)	ZAJEDAVSKA RASTLINA			NADA VIDMAR	AMERIŠKI IGRALEC (JAMES; IZ ČRK: NACA)	
SKOP ČLOVEK, STISKAVT									NAMIZNO PREGRIJALO BORIS URBANČ			GOJITELJ ŽIVALI FINSKO JEZERO, ENARE			
ARHITEKT, KI JE ZASNOVAL STAVBO												STARO ŽELEZO, RJINA JANEZ RUGELJ			
VELIKE PTICE UJEDE							VEČ LUSKIN SOPROGA JOSIPA BROZA						CLAUDIO ABBADO		
VEČ DLAK									GLAVNO MESTO ERITREJE (IZ ČRK: SAMARA)	OGLJIKOVODIK ETILEN	NEKDANJI RUSKI VLADAR		JEZERO V VZHODNI TURČIJI UMIVALNA SKLEDA		
NORMA SHEARER					KAREL OŠTIR SLAB PESNIK, RIMAC			ALBERT EINSTEIN		ANTON RAMOVŠ		LOJZE ROZMAN		IZBRANA DRUŽBA, IZBRANCI	ZBIRALEC CAP
OKUŽENOST Z IKRAMI TRAKULJE												STANE SEVER			
TEKOČINA V ŽILAH, KRVCA							MESTO V VZH. NIZOZEMSKI REKA V NEMČIJI								
NAPOVEDOVALNO, PREROŠKO ZNAMENJE								REKA V AVSTRIJI, ENNS					OTIPANJE		
ZMAGO MODIC								ANTON LAJOVIC					ALJOŠA REBOLJ		
ZBIRALEC ZNAMK										TOBAČNI IZDELEK					
SLADKO VINO IN LUKA NA SICILIJI (IZ: SALAMAR)													VARJENI SIV		

UTRINKI – Spominski pohod prestavljen na prihodnje leto

Na Triglavu je bilo vseeno živahno

Zaradi še vedno aktualnih zdravstvenih razmer je 35. spominski pohod na Triglav prestavljen v leto 2021, so sporočili iz Združenja borcev za vrednote NOB Radovljica. Organizacijski odbor je tokrat pripravil le pohod patrolje, sestavljene iz članov organizacij veteranov vojne 1991, slovenskih častnikov in borcev NOB. Pohodniki so se na pot z Rudnega polja odpravili 10. julija in se čez Planiko povzpeli na vrh Triglava ter nato spustili na Kredarico. Patrolja se je na Rudno polje vrnila 11. julija, ko je bila pred Vojašnico Rudolfa Badjure opoldne krajša slovesnost. Kljub odpovedani prireditvi so se na vrh Triglava in nato na Rudno polje podali tudi številni člani veteranskih organizacij iz različnih slovenskih krajev, med drugim tudi iz Ankarana.

(S. B., foto: Frenk Jankovič, Štef Domjan)